ទស្សនវិទូក្រិកបុរាណសម័យ (សូក្រាត ប្លាតុង អារីស្តូត)

ដោយៈ បណ្ឌិត **ហែម ឡាច**
មន្ត្រីនាយកដ្ឋាននីតិសាស្ត្រ
វិទ្យាស្ថានមនុសាស្ត្រនិងវិទ្យាសង្គម
នៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

សេចក្តីផ្តើម

ទស្សនវិជ្ជាជាមុខវិជ្ជាមួយមានវ័យចំណាស់ មានកំណើតប្រហែល៦០០ឆ្នាំមុនគ្រិស្តសករាជ។ ទស្សនវិជ្ជាចាប់កំណើតតាំងពីពេលដែលមនុស្សចេះត្រិះរិះពិចារណារកហេតុផលចំពោះអ្វីៗដែលនៅក្នុងខ្លួនមនុស្សនិងចេះត្រិះរិះពិចារណាលើវត្ថុនិងបាតុភូតនៅក្នុងពិភពលោកនេះ។ គេបានដឹងថាប្រទេសដែលចាប់ផ្តើមមានពន្លកទស្សនវិជ្ជាមុនគេ គឺ ប្រទេសឥណ្ឌា ចិន អេហ្ស៊ីប បាប៊ីឡូនជាដើម។ ទស្សនវិជ្ជានៅប្រទេសទាំងអស់នោះបានចាប់កំណើតឡើង តែគ្រាន់តែជាពន្លកដំបូង ព្រោះពុំទាន់មានប្រព័ន្ធច្បាស់លាស់។ ប៉ុន្តែ ប្រទេសដែលបានចងក្រងទស្សនវិជ្ជាជាប្រព័ន្ធ គឺប្រទេសក្រិកបុរាណសម័យ។ កាលនោះ ប្រទេសក្រិកជាមហាអំណាចមួយដែលមានទំនាក់ទំនងទូលំទូលាយជាមួយប្រទេសជិតខាងនិងប្រទេសផ្សេងៗទៀតក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច វិទ្យាសាស្ត្រ បច្ចេកទេស និងនយោបាយជាដើម។

បញ្ញវន្តក្រិកជាពាណិជ្ជករធំៗ អាចមានលទ្ធភាពគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការប្តូរចំណេះដឹងទៅវិញទៅមកជាមួយបញ្ញវន្តនៃប្រទេសដទៃនិងមានសមត្ថភាពកសាងទស្សនវិជ្ជាជាប្រព័ន្ធ ដែលមានទ្រឹស្តីច្បាស់លាស់តាមទស្សនៈរៀងៗខ្លួន។ ទស្សនវិជ្ជាក្រិកបុរាណសម័យ ជាទស្សនវិជ្ជាដែលផ្អែកលើវិចារណញ្ញាណ ទោះបីនិកាយណាក៏ដោយ។ សូក្រាត ប្លាតុង និង អារីស្តូត ត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាកំពូលតារានៃទស្សនវិជ្ជាក្រិកបុរាណសម័យ។

១. សូក្រាត (Socrates: ៤៦៩-៣៩៩ មុនគ.ស.)

១. ១. ប្រវត្តិរបស់សូក្រាត

កាលបរិច្ឆេទពិតប្រាកដនៃកំណើតរបស់សូក្រាតមិនទាន់ត្រូវបានគេដឹងនៅឡើយទេ។ គេជឿថាគាត់បានកើតនៅឆ្នាំ៤៦៩ មុនគ.ស. នៅទីក្រុងអាថែន (Athens)។ ឪពុករបស់លោកជាជាងចម្លាក់។ ម្តាយរបស់លោកគឺជាឆ្មប។

ក្រៅពីចំណង់ចំណូលចិត្តខាងវិទ្យាសាស្ត្រនិងទស្សនវិជ្ជា សូក្រាតបានចូលរួមយ៉ាងសកម្មក្នុង

ការការពារមាតុភូមិរបស់គាត់។ គាត់បានចូលរួមក្នុងយុទ្ធនាការយោធាពជងដែលបង្ហាញពីភាពក្លាហានដែលអាចជឿទុកចិត្តបាននៅសមរភូមិ។ មានករណីដែលគេដឹងនៅពេលគាត់ជួយសង្គ្រោះអាយុជីវិតរបស់មេបញ្ជាការរបស់គាត់។

សូក្រាតត្រូវបានរដ្ឋាភិបាលក្រុងអាថែនចោទប្រកាន់ថាគាត់មិនបានគោរពព្រះរបស់ទីក្រុងនាសម័យនោះហើយនិងបានផ្សព្វផ្សាយនូវដំណឹងអកុសលផ្សេងៗទៀត ហើយថែមទាំងបានបំផ្លាញដល់អនាគតរបស់យុវជន។ លោកត្រូវបានគេកាត់ទោសប្រហារជីវិតដោយបង្ខំឱ្យផឹកថ្នាំពុល។

សូក្រាតបានស្លាប់នៅឆ្នាំ៣៩៩ មុនគ.ស. ក្នុងអាយុប្រហែល៧០ឆ្នាំ[1]។

១. ២. វិធីបង្រៀនរបស់សូក្រាត

សូក្រាតមានវិធីបង្រៀនពីរយ៉ាងគឺ សិល្ប៍បង្កើតគំនិតនិងការចំអក។ សូក្រាតប្រើវិធីបង្កើតគំនិតចំពោះមនុស្សសាមញ្ញដែលមិនចេះអួតអាងហើយដឹងថាខ្លួនគ្មានចេះអ្វីសោះ។ សូក្រាតប្រើវិធីចំអកចំពោះពួកសូហ្វីស(ពួកទស្សនវិជ្ជាមួយក្រុមប្រឆាំងនឹងទស្សនវិជ្ជារបស់សូក្រាត)។ ពួកនេះអួតអាងនិងមានជំនឿថា ខ្លួនមានចំណេះជាសកល។ ឃ្លាចំបងរបស់សូក្រាតស្តីពីទស្សនវិជ្ជាគឺ ខ្ញុំដឹងតែមួយមុខគត់ គឺគ្មានចេះអ្វីសោះ។ លោកពោលថា៖

-ត្រូវយល់អំពីដំណើរប្រព្រឹត្តិទៅនៃធម្មជាតិ

-ត្រូវយល់នូវអ្វីដែលនៅជិតយើងមុននឹងយល់អ្វីដែលនៅឆ្ងាយពីយើង

-ត្រូវស្គាល់ខ្លួនឯងដោយខ្លួនឯង

-ត្រូវដុសខាត់ព្រលឹង(ចិត្ត)ឱ្យបានប្រសើរជាងដុសខាត់សរីរៈ

-ត្រូវនិយមប្រើពាក្យថា ខ្ញុំមិនចេះអ្វីសោះ

-ត្រូវជជែកគ្នាដើម្បីរកការពិតព្រោះការជជែកជាវិធីបង្កើតគំនិត

-លទ្ធផលដែលល្អជាលទ្ធផលដែលបានទទួលការរិះគន់រួចហើយ។

១. ៣. ទស្សនៈសំខាន់ៗរបស់សូក្រាត

-គតិបណ្ឌិតពិតប្រាកដគឺការដឹងថា ខ្លួនមិនទាន់ចេះអស់។ សូក្រាត ត្រូវបានជនជាតិក្រិចទាំងមូលប្រសិទ្ធនាមថាជាបិតាទស្សនវិជ្ជានិងជាបិតាវិទ្យាសាស្ត្រ នយោបាយផងដែរ។ លោកគឺជាបុគ្គលអស្ចារ្យមួយរូបដែលមានមូលដ្ឋានសច្ចភាពខ្ពស់ក្នុងការដឹកនាំនិងគ្រប់គ្រងជីវិតរបស់ខ្លួន។ សូក្រាតក៏ជាគ្រូបណ្តុះគំនិត បង្កើតគំនិតយ៉ាងជំនាញមួយរូបតាមរយៈវិធីសាស្ត្រ សួរ-ឆ្លើយ។ ទីបំផុតសូក្រាតលេចចេញជាទស្សនៈមួយឃ្លាចំពោះខ្លួនឯងគឺត្រូវនិយមប្រើពាក្យថា«ខ្ញុំមិនចេះអ្វីសោះ»។

---

[1] *រស់ ចន្ទ្រាបុត្រ៖ **សូក្រាត** ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់សារព័ត៌មានមហាជន ១៩៧២។*

វាពិតជាចម្លែកនៅពេលដែលកំពូលទស្សនវិទូមួយរូបនេះដែលមានភាពល្បីល្បាញទាំងគំនិតទាំង ប្រាជ្ញា ទាំងកិត្តិសព្ទកិត្តិនាមថាជាកំពូលមនុស្សដែលមានសមត្ថភាពប្រកបដោយបញ្ញាញាណ។ ប៉ុន្តែសម្រាប់សូក្រាតបែរជាទម្លាក់ខ្លួនឯងជាមួយទ្រឹស្តីថា« ខ្ញុំមិនចេះអ្វីសោះ» ទៅវិញ ។

ជាការពិតណាស់សម្តីមួយឃ្លារបស់សូក្រាតនេះអាចមានការមិនយល់ស្របផ្នែកការយល់ឃើញលើសមត្ថភាពរបស់លោក ។ ប៉ុន្តែនៅសម័យរបស់សូក្រាតមនុស្សសិក្សាពីអ្វីដែលមាននៅក្នុងចក្រវាល។ មានន័យថា នៅក្នុងចក្រវាលគឺមានរឿងរ៉ាវរាប់លានជំពូកដែលត្រូវសិក្សាស្រាវជ្រាវរែកញែកនិងស្វែងរកជារបកគំហើញថ្មីៗការបកស្រាយថ្មីបង្កើតទ្រឹស្តីថ្មី។ វាជាសម័យកាលមួយដែលជាបេសកកម្មរបស់អ្នកមានសមត្ថភាពខ្ពស់ផ្នែកខួរក្បាលដើម្បីទៅរុករក។ នៅពេលដែលទស្សនវិទូមួយរូបនេះលើកឡើងបែបនេះមានន័យថានៅពេលដែលលោកកាន់តែព្យាយាមមើលពីពិភពចក្រវាលនិងសិក្សាដើម្បីបង្កើតទ្រឹស្តីនានាធ្វើឱ្យលោកមានចម្ងល់កាន់តែច្រើនដែលមិនទាន់បានបកស្រាយ។ នេះអាចជាបុព្វហេតុដែលនាំឱ្យលោកហ៊ាន លើកឡើងបែបនេះ។ ក៏ប៉ុន្តែមិនមែនមានន័យថា លោកមិនយល់ មិនដឹងអ្វីសោះនោះទេ។ហើយនេះ ក៏ មិនមែនជាសម្តីទម្លាក់តម្លៃរបស់លោកនោះដែរ។ ព្រោះថា ការដែលលើកឡើងបែបនេះក៏ព្រោះតែពេលខ្លះ រាល់អ្វីដែលលោកបានដឹងបានយល់បានគិតឃើញ មិនប្រាកដថា អ្នកដទៃយល់ស្របតាមគំនិតរបស់លោកនោះទេ។ អ្វីដែលលោកចេះ អ្វីដែលលោកចាំអាចនឹងមានការបកស្រាយថ្មីផ្សេងពីគំនិតរបស់លោក។ ហើយរាល់ចំណេះដឹងរបស់លោកនឹងក្លាយទៅជាប្រធានបទសម្រាប់អ្នកប្រាជ្ញជំនាន់ក្រោយយកទៅបកស្រាយទៅតាមឥរិយាបថនៃសង្គមរបស់បុគ្គលទាំងនោះ។ ពិតណាស់ សូក្រាតគឺតែងតែស្វែងរកការពិតមានសុភវិនិច្ឆ័យសមហេតុផល មានសុជីវធម៌ សីលធម៌ដែលកត្តាទាំងនេះជាលក្ខណៈបញ្ជាក់ពីតម្លៃខ្លួនរបស់លោក។ លោកមានវិធីបង្រៀនយ៉ាងល្អដែលជាសិល្បៈបង្កើតគំនិតនិងការចំអកឱ្យបុគ្គលណាមួយដែលតាំងខ្លួនថាជាអ្នកចេះឬជាគតិវិញ្ញូឆ្ពោះទៅរកការទទួលស្គាល់ភាពពិតនៃចំណេះដឹងរបស់ខ្លួនដែលជាសច្ចភាពជាក់ស្តែងនៃសមត្ថភាពរបស់បុគ្គលនោះ។ សូក្រាតប្រើវិធីបង្កើតគំនិតដែលមិនចេះអួតអាងហើយដឹងថាខ្លួនគ្មានចេះអ្វីសោះ។ លោកតែងចេញមុខប្រឆាំងនឹងពួកសូហ្វីសជាពួកពូកែអួតដែលចូលចិត្តយកពាក្យសំដីទៅប្រើផ្លូវខុសហើយធ្វើអាកប្បកិរិយាដូចជាអ្នកចេះដឹងច្រើន។

-ខ្ញុំអាចបង្រៀនមនុស្សនូវអ្វីៗគ្រប់យ៉ាងដោយគ្រាន់តែបង្រៀនឱ្យពួកគេចេះគិតប៉ុណ្ណោះ។

ជាការពិតណាស់មនុស្សម្នាក់ៗមិនអាចតម្រូវឬក៏ចង់ឱ្យនរណាម្នាក់ធ្វើតាមការគិតឬក៏គំនិតរបស់ខ្លួននោះទេ ព្រោះមនុស្សម្នាក់ៗតែមាន

ចំណុចល្អនិងចំណុចអាក្រក់រៀងៗខ្លួន។ នៅក្នុងការបង្រៀន ការណែនាំ ការប្រៀនប្រដៅ ក្នុងទីផ្សារ ឬក៏សាលារៀនក្តី ក្នុងសង្គមក្តី ទស្សនៈរបស់មនុស្សម្នាក់គ្រាន់តែជាគតិយល់ឃើញមួយប៉ុណ្ណោះ មិនអាចទៅបញ្ជាចិត្តមនុស្សគ្រប់គ្នាឱ្យយល់ស្របតាមបានទាំងអស់នោះទេ។

-មនុស្សខ្លាំងនិយាយពីគំនិត មនុស្សសាមញ្ញធម្មតានិយាយពីព្រឹត្តិការណ៍ មនុស្សចោលម្សៀតនិយាយដើមគេ។

ទស្សនៈនេះបង្ហាញថា មនុស្សដែលមានចំណេះដឹង មានគតិបណ្ឌិតមិនចំណាយពេលវេលាឥតប្រយោជន៍នោះទេ។ ពួកគេចូលចិត្តលើកឡើង និយាយអំពីគំនិត បញ្ចេញគំនិត ទស្សនៈ និងរៀនសូត្រអំពីគំនិតរបស់អ្នកដទៃដើម្បីភាពរីកចម្រើន។ប៉ុន្តែ មនុស្សសាមញ្ញធម្មតាចូលចិត្តចំណាយពេលទៅលើព្រឹត្តិការណ៍ រឿងនេះរឿងនោះ ដែលមិនសូវមានប្រយោជន៍។ មនុស្សប្រភេទនេះចំណាយពេលតាមដានព្រឹត្តិការណ៍ ហើយជ្រួលជ្រើមតាមព្រឹត្តិការណ៍ដោយមិនបានគិតពិចារណា។ ពេលខ្លះពួកនេះជាមនុស្សតែស្គរដោយមិនបានថ្លឹងថ្លែងថាជារឿងមានប្រយោជន៍ឬអត់នោះទេ ដោយភាគច្រើនឃើញគេថា ថាតាមគេទាំងមិនដឹងអ្វីសោះក៏មាន។

ចំណែកមនុស្សគំនិតអន់ថយ ចូលចិត្តនិយាយដើមអ្នកដទៃ។ មនុស្សទាំងនេះរឿងនរណាក៏គាត់ដឹងដែរ ហើយពេលគាត់ដឹងហើយមាត់គាត់មិនមានគម្របនោះទេ។ ហើយមនុស្សសណ្តាននេះដឹងហើយគាត់ចូលចិត្តនិយាយចាក់ពីក្រោយខ្នង អ្នកនេះអីចេះអីចុះ និយាយពន្លើសឬតែងរកវិធីក្នុងការនិយាយបង្ខូចឈ្មោះនរណាម្នាក់។ ពួកនេះមិនសូវនិយាយអំពីគំនិត ចែករំលែកគំនិតនោះទេ មនុស្សប្រភេទនេះតែងតែនាំអ្នកទៅរកភាពអវិជ្ជមាន។ ប្រសិនបើនៅជិតមនុស្សប្រភេទនេះ ពួកនេះចូលចិត្តយករឿងអ្នកដទៃមកនិយាយដោយគេដឹងរឿងគ្រប់យ៉ាង។ មួយថ្ងៃៗគឺនាំរឿងមកដល់អ្នកមិនសូវបានជាប្រយោជន៍ប៉ុន្មានទេ។កុំចំណាយពេលនឹងរឿងឥតប្រយោជន៍ ហើយកុំពូកែសន្សំរឿងរបស់អ្នកដទៃពេក តែត្រូវរៀនចែករំលែកគំនិត ស្វែងរកដំណោះស្រាយ រៀនសូត្រពីគ្នាទៅវិញទៅមក។ រៀនបើកចិត្ត បើកគំនិត រៀនសូត្របន្ថែម។

-ការពូកែឆ្ងល់គឺជាពន្លកនៃគតិបណ្ឌិត

បង្កើតទម្លាប់សួរនាំដើម្បីចង់ចេះ និងចង់ដឹងឱ្យបានច្រើននិងច្បាស់លាស់ និងគិតមុនគូរ។ ការចេះសួរនាំដើម្បីបានព័ត៌មានបន្ថែម ឬព័ត៌មានថ្មីៗគឺធ្វើឱ្យយើងបានចេះដឹងកាន់តែច្រើននិងជ្រៅជ្រះ ឬយល់ដឹងពីហេតុការអ្វីមួយបានច្បាស់លាស់។ មុននឹងធ្វើអ្វីមួយគឺយើងត្រូវគិតថាតើត្រូវធ្វើវាយ៉ាងដូចម្តេច? ធ្វើពេលណា? ធ្វើជាមួយអ្នកណា? តើវាមានផលប៉ះពាល់អ្វីខ្លះ? ហានិភ័យអ្វីខ្លះ? អាចបានផលអ្វីខ្លះជាដើម ជៀសវាងនឹកឃើញអ្វីក៏ចាប់ផ្តើមធ្វើតាមតែចិត្តចង់ តាមតែកំហឹង ឬអារម្មណ៍

ជាដើម ។ យើងអាចនិយាយម្យ៉ាងទៀតថា "រាល់អ្វីដែលយើងបានគិតមិនដែលត្រូវតែធ្វើសកម្មភាពនោះទេ តែរាល់សកម្មភាពដែលយើងធ្វើយើងត្រូវតែគិតគូរជាមុន" ។ បើយើងអាចធ្វើបានដូចនេះ វានឹងអាចជួយឱ្យយើងមានការគិតពិចារណាបានស៊ីជម្រៅ ហើយមនុស្សដែលមានភាពនឹងធឹងមិនតក់ស្លុតច្រើន ច្រើនតែជាមនុស្សដែលមានបញ្ញាខ្ពស់ និងមានការសម្រេចបានត្រឹមត្រូវច្រើន។

-ខួរក្បាលគឺជាអ្វីៗទាំងអស់ អ្នកគិតអ្វី អ្នកនឹងទទួលបានផលនោះ

ការគិតពិតមានឥទ្ធិពលក្នុងជីវិតរបស់យើងម្នាក់ៗព្រោះការគិតគឺជាហេតុនៃទង្វើ។ អត្តចរិតនិងការប្រព្រឹត្តិគឺសុទ្ធតែសម្តែងឱ្យយើងដឹងពីចិត្តគំនិតរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ។ គ្មានអ្វីដែលថាមនុស្សធ្វើទៅដោយគ្មានការគិតនោះទេ។ មនុស្សធ្វើទៅដោយគិតល្អនឹងទទួលបានផលល្អ ចំណែកមនុស្សធ្វើដោយការគិតអវិជ្ជមាននឹងទទួលបានមកវិញនូវផលអវិជ្ជមានដូចគ្នា។ ការគិតមានឥទ្ធិពលលើទង្វើរបស់មនុស្ស។

-ខ្ញុំរើសយកចំណេះដឹងជាជាងទ្រព្យសម្បត្តិ ពីព្រោះទ្រព្យសម្បត្តិមិនស្ថិតស្ថេរនោះទេ

គាត់ជឿជាក់ថា វិធីដ៏ល្អបំផុតសម្រាប់ការរស់នៅ គឺត្រូវផ្តោតលើការអភិវឌ្ឍខ្លួនឯង ជាជាងការខិតខំស្វែងរកទ្រព្យសម្បត្តិនិយម។ សូក្រាតបានសង្កត់ធ្ងន់ថា"គុណធម៌" គឺជាទ្រព្យសម្បត្តិដ៏មានតម្លៃបំផុតក្នុងចំណោមទ្រព្យសម្បត្តិនានា។ លោកជាអ្នកដែលគោរពច្បាប់។ លោកចង់ឱ្យមនុស្សក្លាយជាចៅក្រមនៃខ្លួនឯង។អាថ៌កំបាំងនៃសុភមង្គលមិនមែនកើតឡើងដោយសារតែការស្វែងរកទ្រព្យសម្បត្តិឱ្យច្រើនទេ ប៉ុន្តែ កើតឡើងដោយសារតែការចេះដាក់កំហិតខ្លួនឯងឱ្យរីករាយនឹងរបស់ដែលខ្លួនមាន។ សូក្រាតពោលថា «ពុំមានអ្នកណាម្នាក់កាចដោយចេតនាទេ។ មនុស្សម្នាក់ៗសុទ្ធតែមានបំណងល្អ តែបើប្រែជាអាក្រក់វិញ គឺពិតជាមានបុព្វហេតុ ដូចជាបុព្វហេតុផ្ទាល់ខ្លួនឬក្រៅខ្លួន»។ ចំពោះបាតុភូតវិញយល់ថា «មនុស្សកើតមកមានអាកប្បកិរិយាខុសៗគ្នា ខ្លះល្អ ខ្លះអាក្រក់ ខ្លះស្លូត ខ្លះកាចតាមនិស្ស័យពីធម្មជាតិ»។ក្នុងតម្លៃសីលធម៌សូក្រាត ចេញមុខប្រឆាំងនឹងពួកសូហ្វីស ជាពួកពូកែអួត ដែលចូលចិត្តយកពាក្យសំដីទៅប្រើផ្លូវខុសហើយធ្វើអាកប្បកិរិយាដូចជាអ្នកចេះដឹងច្រើន។

-មនុស្សដែលចង់ពិភពលោក គួរតែខ្លួនគេជាមុនសិន

មានមនុស្សជាច្រើនកំពុងតែគិតថាពិភពលោកដែលពួកគេកំពុងរស់នៅសព្វថ្ងៃគឺមិនមានលក្ខណៈល្អប្រសើរឡើយហើយតែងតែទាមទារចង់បាននូវការផ្លាស់ប្តូរប៉ុន្តែពុំសូវមាននរណាម្នាក់ចង់ផ្លាស់ប្តូរខ្លួនឯងសោះ។ បើបែបនេះតើអាចផ្លាស់ប្តូរពិភពលោកនេះបានដោយរបៀបណាបើមនុស្សម្នាក់ៗមិនសូវសូម្បីតែប្តូរការគិតនិងទម្លាប់មិនល្អរបស់ខ្លួនផងនោះ។ ហេតុដូចនេះដើម្បីអាចផ្លាស់ប្តូរអ្វីៗគ្រប់យ៉ាងបានគឺសុទ្ធតែរផ្តើមចេញពី

ការផ្លាស់ប្តូរខ្លួនឯងបន្តិចម្តងៗដើម្បីឈានទៅរកការផ្លាស់ប្តូរពិភពលោកឱ្យមានភាពល្អប្រសើរឡើង។

-ស្គាល់ខ្លួនឯង ដោយខ្លួនឯង

ការស្គាល់ខ្លួនឯង មិនមែនជាការងាយស្រួលទេ ពីព្រោះថាមនុស្សម្នាក់ៗជឿទាំងខុសថាខ្លួនឯងស្គាល់ខ្លួនឯងប្រាកដណាស់។ ជំនឿនេះមិនត្រឹមត្រូវទេ ដោយសារមនុស្សម្នាក់ៗពិបាកនឹងស្គាល់ខ្លួនឯងច្បាស់លាស់ណាស់ ហើយបើចង់ស្គាល់ខ្លួនឯងឱ្យច្បាស់ ត្រូវដាក់រាងកាយខ្លួនឯងភ្ជាប់ទៅនឹងអ្នកដទៃ ពោលគឺលោកអ្នកត្រូវស្គាល់ពីតួនាទី ស្គាល់ការកិច្ច ស្គាល់កាតព្វកិច្ចរបស់ខ្លួនឯង ដែលនឹងត្រូវប្រព្រឹត្តចំពោះអ្នកដទៃ។

-លទ្ធផលល្អ គឺត្រូវបានរិះគន់រួចហើយ

ការធ្វើអ្វីមួយដោយមិនបានឆ្លងកាត់គំនិតស្តាបនារបស់អ្នកដទៃ ពុំសូវទទួលបានលទ្ធផលល្អនោះទេ។ ដូច្នេះលោកអ្នកគួរតែរៀនបើកចិត្តឱ្យទូលាយ ដើម្បីទទួលយកនូវគំនិតរបស់អ្នកដទៃមកពិចារណាដើម្បីឱ្យលទ្ធផលនៃការងាររបស់លោកអ្នកកាន់តែប្រសើរ។ យើងមិនត្រូវចាត់ទុកថាការរិះគន់ដើម្បីស្ថាបនា ជាការបន្ទុចបង្អាក់នូវគំនិតរបស់យើងនោះទេ។

-ជីវិតគ្មានភាពឈឺចាប់ គ្មានភាពលំបាក មិនមែនជាជីវិតទេ

មានបុគ្គលជោគជ័យច្រើនណាស់នៅលើពិភពលោកនេះ ដែលសុទ្ធសឹងតែធ្លាប់ជួបប្រទះនូវភាពឈឺចាប់ និងភាពក្រលំបាក ហើយវាជាកត្តាដែលរុញច្រានឱ្យពួកគេក្លាយជាបុគ្គលជោគជ័យ។ ប្រសិនបើជីវិតរបស់ពួកគេមិនធ្លាប់បានជួបនូវរឿងរ៉ាវលំបាកៗក្នុងជីវិតនោះទេ ពួកគេក៏មិនអាចស្គាល់ច្បាស់ពីរសជាតិជីវិត និងមិនអាចស្វែងរកសុភមង្គលបានឡើយ។

-ធម្មជាតិបានផ្តល់ឱ្យយើងនូវត្រចៀកពីរ ភ្នែកពីរ ប៉ុន្តែមានអណ្តាតតែមួយ

យើងគួរតែស្តាប់និងមើលឱ្យច្រើនជាងនិយាយ។ និយាយតិចហើយស្តាប់ច្រើន។ ពិភពលោកមានសំឡេងខ្លាំងជាមួយនឹងប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយសង្គមគ្មានទីបញ្ចប់និងការញៀនទូរសព្ទនិងបច្ចេកវិទ្យា។ចំណាយពេលរីករាយក្នុងការសន្ទនាពិតប្រាកដជាមួយមនុស្សដែលអ្នកស្រលាញ់និងសូម្បីតែមនុស្សចម្លែកដែលអ្នកបានជួប។

-ចូរយឺតក្នុងការបង្កើតទំនាក់ទំនងមិត្តភាព តែចូររក្សាចំណងមិត្តភាពឱ្យរឹងមាំនិងស្ថិតស្ថេរ

នៅពេលដែលអ្នករកឃើញនរណាម្នាក់ដែលអ្នកអាចទាក់ទងនិងចែករំលែកគោលដៅជាមួយអ្នកត្រូវប្រាកដថាអ្នកនឹងរក្សានូវចំណងមិត្តភាពនេះ។ មិត្តភាពយូរអង្វែងគឺជារឿងមួយដែលល្អបំផុតក្នុងជីវិត។ ចូរខិតខំធ្វើជាមិត្តល្អដែលចេះស្តាប់ ចេះស្រឡាញ់និងចេះជួយមនុស្សដែលមានន័យបំផុតចំពោះអ្នក។ រស់នៅក្នុងជីវិតរបស់អ្នកឱ្យបានពេញលេញជារៀងរាល់ថ្ងៃដូច្នេះនៅពេលការស្លាប់បានមកដល់មិនមែនជាអ្វីដែលគួរឱ្យ

ខ្វាចនោះទេ។ ចេញទៅគ្រប់ផ្នែកនៃជីវិតរបស់អ្នក។ ទោះម្នាក់ឯងប្រថុយ រីករាយ ឬលំបាកយ៉ាងណា អ្នកត្រូវហ៊ានពុះពារ។ ចូរកុំខ្លាចអ្វីដែលអ្នកជៀសមិនរួច។ រស់នៅក្នុងជីវិតដែលពិតចំពោះអ្នកហើយនឹងធ្វើឱ្យអ្នកសប្បាយចិត្តជាងពេលមុនៗ។

-សូមផ្តល់ឱ្យខ្ញុំនូវភាពស្រស់ស្អាតនៃព្រលឹងខាងក្នុង

សូមឱ្យព្រលឹងខាងក្នុងនិងព្រលឹងខាងក្រៅក្លាយជាព្រលឹងតែមួយ។ ចំណាយពេលផ្តោតអារម្មណ៍លើខ្លួនឯង។ សុភមង្គលចាប់ផ្តើមនៅខាងក្នុង។ ប្រសិនបើអ្នកវេទនាអំពីអារម្មណ៍របស់អ្នកចំពោះខ្លួនអ្នកវានឹងស្តែងចេញឱ្យអ្នកដទៃបានដឹង។ បង្កើតអាកប្បកិរិយាប្រកបដោយសេចក្តីស្រឡាញ់ចំពោះខ្លួនអ្នកនិងមានមោទនភាពចំពោះអ្វីដែលអ្នកកំពុងធ្វើ។ កុំភ្លេចថាអ្នកខ្លាំងប៉ុណ្ណា ហើយបញ្ជាក់ប្រាប់ខ្លួនអ្នកថាអ្នកសំខាន់។ មនុស្សគ្រប់គ្នាកំពុងប្រឈមមុខនឹងការប្រយុទ្ធផ្ទាល់ខ្លួននៅខាងក្នុងសូម្បីតែមនុស្សដែលទទួលបានជោគជ័យបំផុតនៅលើពិភពលោកក្តី។

-ត្រូវចាំថាលក្ខខណ្ឌនៃមនុស្សគឺមិនអចិន្ត្រៃយ៍

ដូចនេះអ្នកមិនត្រូវរីករាយខ្លាំងនឹងសំណាងល្អ ហើយមើលងាយសំណាងអាក្រក់ឡើយ។ អ្វីៗទាំងអស់នៅក្នុងជីវិតគឺមានលក្ខណៈបណ្តោះអាសន្នទាំងល្អនិងអាក្រក់។ ចងចាំថានៅពេលមានរឿងអាក្រក់អ្នកតែងតែអាចរកផ្លូវចេញនិងសម្រេចគោលដៅរបស់អ្នក។ នៅពេលដែលអ្វីៗល្អសូមកុំភ្លេចខ្លួន មានអំណួតរហូតភ្លេចការងារកាលពីជំហានទីមួយ ព្រោះជំហានទីមួយជាជំហាននាំអ្នកឱ្យមកដល់ចំណុចនេះ។

-មនុស្សឆ្លាតរៀនពីរឿងគ្រប់យ៉ាង និងមនុស្សគ្រប់គ្នា

មនុស្សធម្មតាតែងរៀនពីបទពិសោធន៍របស់ពួកគេ ហើយមនុស្សល្ងីល្ងើតែងដឹងចម្លើយទាំងអស់។ការរៀនសូត្រគឺជាគន្លឹះឆ្ពោះទៅរកភាពជោគជ័យក្នុងជីវិត។ កុំបោះបង់ការសិក្សាព្រោះការសិក្សាធ្វើឱ្យអ្នកមានផាសុកភាពក្នុងជីវិត។ អភិវឌ្ឍទម្លាប់ឱ្យក្លាយជាអ្នកចូលចិត្តរៀនហើយជីវិតរបស់អ្នកនឹងទទួលបានអត្ថន័យថ្មី។ រក្សាការចង់ដឹងចង់ឃើញឱ្យដូចកាលពីកុមារភាពរបស់អ្នកហើយអ្នកនឹងទទួលបានរង្វាន់នៅគ្រប់ទិដ្ឋភាពក្នុងជីវិតរបស់អ្នក។

-ខ្ញុំគ្រាន់តែដឹងថាខ្ញុំមិនដឹងអ្វីទាំងអស់

តាមរយៈនេះគាត់ចង់មានន័យថាភាពល្ងង់ខ្លៅរបស់យើងអំពីពិភពលោកនិងអំពីខ្លួនយើងគឺធំជាងអ្វីដែលយើងដឹងហើយវាសំខាន់ណាស់ដែលត្រូវស្គាល់ភាពល្ងង់ខ្លៅរបស់យើងដើម្បីចាប់ផ្តើមរៀន។ សូក្រាតក៏បានជឿជាក់ផងដែរថាចំណេះដឹង សេចក្តីស្រឡាញ់នៃចំណេះដឹងនាំឱ្យមានជីវិតត្រឹមត្រូវនិងល្អខណៈដែលភាពល្ងង់ខ្លៅនាំមកនូវអាកប្បកិរិយាអាក្រក់។

-គុណធម៌គឺជាចំណេះដឹង ចំណែកឯគុណវិបត្តិគឺជាភាពល្ងង់ខ្លៅ

ទស្សនៈរបស់លោកសូក្រាត ចំណោះដែលសំខាន់ជាងគេ គឺការស្គាល់ពីខ្លួនឯង។ ការស្គាល់ខ្លួនឯង ការត្រិះរិះពិចារណា ការចេះចោទសួរលើគ្រប់បញ្ហា ធ្វើឱ្យមនុស្សចេះទាញហេតុនិងផលដោយខ្លួនឯង។ កុំចេះតែជឿតាមគេ កុំជឿងប់ងល់ទៅលើការបង្រៀនរបស់សាសនា ឬការបង្គាប់បញ្ជារបស់អជ្ញាធរ។ សូក្រាតខ្លួនឯងផ្ទាល់ធ្លាប់បានបដិសេធមិនធ្វើតាមបញ្ជារបស់អាជ្ញាធរក្រុងអាថែន ដែលនេះជាទម្រង់មួយនៃអំពើបះបោរដោយអហិង្សា។ ក៏ប៉ុន្តែ ក្នុងពេលជាមួយគ្នា ទាក់ទងនឹងបញ្ហានេះ គេក៏ហាក់ដូចជាឃើញចំណុចផ្ទុយគ្នាមួយផងដែរក្នុងជីវិតរបស់លោកសូក្រាត ពីព្រោះថា នៅពេលដែលលោកត្រូវបានគេកាត់ទោសប្រហារជីវិត សូក្រាតបានបដិសេធមិនរត់គេចខ្លួន ហើយដាក់ចិត្តដាក់កាយទទួលយកសេចក្តីស្លាប់ បើទោះបីជាដឹងថា ការកាត់ទោសលើរូបលោកនេះគឺជារឿងអយុត្តិធម៌ក៏ដោយ។

សូក្រាតនិយាយថា៖

-លើលោកនេះរបស់ល្អបំផុតគឺចំណេះដឹង ហើយរបស់ដែលអាក្រក់បំផុតនោះគឺអវិជ្ជា។

-មានប្រពន្ធល្អអ្នកនឹងសប្បាយចិត្តតែប្រសិនបើមានប្រពន្ធមិនកើតវិញអ្នកនឹងក្លាយជាទស្សនវិទូ។

-ការយល់សំណួរគឺស្មើនឹងការដឹងចម្លើយពាក់កណ្តាលរួចទៅហើយ។

-អាថ៌កំបាំងនៃការផ្លាស់ប្តូរគឺត្រូវផ្តល់ថាមពលទាំងអស់របស់អ្នកទៅលើការបង្កើតអ្វីដែលថ្មីមិនមែនទៅជំទាស់នឹងរបស់ចាស់ដែលមានស្រាប់ទេ។

សូក្រាតពោលថា មិនមានអ្នកណាម្នាក់កាចដោយចេតនានោះទេ។ មនុស្សម្នាក់ៗសុទ្ធតែមានបំណងល្អ តែបើប្រែជាអាក្រក់វិញ គឺពិតជាមានបុព្វហេតុ ដូចជាបុព្វហេតុផ្ទាល់ខ្លួនឬក្រៅខ្លួន តែចំពោះប្លាតុងវិញយល់ថា មនុស្សកើតមកមានអាកប្បកិរិយាខុសគ្នា ខ្លះល្អខ្លះអាក្រក់ ខ្លះស្លូត ខ្លះកាចតាមនិស្ស័យពីធម្មជាតិ។ ក្នុងតម្លៃសីលធម៌សូក្រាត ចេញមុខប្រឆាំងនឹងពួកសូហ្វីសជាពួកពូកែអួត ដែលចូលចិត្តយកពាក្យសម្តីទៅប្រើផ្លូវខុស ហើយធ្វើអាកប្បកិរិយាដូចជាអ្នកចេះដឹងច្រើន។ សូក្រាតជាមនុស្សថ្មី ចំឡែកដែលបានក្លាយជាទស្សនវិទូគំរូមួយរូប សម្រាប់មនុស្សជំនាន់ក្រោយ ។ គេតែនិយាយថា សូក្រាត ជាមនុស្សនៃក្រុងអាតែន ដែលមានរូបអាក្រក់ហើយល្អជាងគេបំផុត។

សូក្រាតនិយាយទៅកាន់ប្រជារាស្ត្រក្រុងអាថែនទាំងឡាយថា "ខ្ញុំពេញចិត្ត ហើយខ្ញុំស្រឡាញ់អ្នកណាស់! ប្រសិនបើខ្ញុំស្លាប់ គឺព្រលឹងរបស់ខ្ញុំពិតជាមិនស្លាប់ឡើយ។ ព្រលឹងនិងចិត្តរបស់ខ្ញុំនៅតែតាមថែរក្សាអ្នក ពន្យល់អ្នក ប្រដៅទូន្មានអ្នក។ ជាពិសេសព្រលឹងខ្ញុំនៅតែក្រើនរំលឹកដល់អ្នកនូវមេរៀនទស្សនវិជ្ជាដែលខ្ញុំធ្លាប់និយាយ

បង្ហាត់អ្នក។ សូមអ្នកទាំងអស់កុំតក់ស្លុតនឹងសេចក្តីស្លាប់របស់ខ្ញុំឱ្យសោះ ។ ខ្ញុំស្លាប់តែរូបទេ ចំណែកព្រលឹង ចិត្ត និងកេរ្តិ៍ឈ្មោះរបស់ខ្ញុំ មិនបានស្លាប់ឡើយ គឺខ្ញុំស្លាប់ទាំងញញឹម។ ជាពិសេសបើខ្ញុំស្លាប់ទៅ សូមអ្នករាល់គ្នាខិតខំហាត់ពត់ចិត្តឱ្យមានយុត្តិធម៌ ឱ្យមានសីលធម៌ និងឱ្យមានមនុស្សធម៌គ្រប់វេលា ដើម្បីបម្រើប្រទេសរបស់អ្នកទៅថ្ងៃមុខៗ។ បើស្រឡាញ់ខ្ញុំ សូមអ្នកស្តាប់ពាក្យខ្ញុំឱ្យច្បាស់... ហើយបើស្តាប់ច្បាស់ហើយត្រូវធ្វើតាម...ប្រសិនបើអ្នកអាច។

២. ប្លាតុង (Platon: ៤២៨-៣៤៧ មុនគ.ស.)

២. ១. ប្រវត្តិរបស់ប្លាតុង

លោក ប្លាតុង កើតនៅឆ្នាំ៤២៨ និងស្លាប់ទៅវិញនៅឆ្នាំ៣៤៧ មុនគ្រិស្តសករាជ។

ប្លាតុង កើតនៅក្នុងបុរីអាថែន និងស្លាប់ទៅវិញក៏ទីនោះដែរ។ ឈ្មោះដើមរបស់លោកគឺ អារីស្តូក្លេស (Aristocles) ប៉ុន្តែដោយសារលោកមានមាឌធំទើបគេហៅថា ប្លាតុង ដែលតាមភាសាក្រិក មានន័យថា ធំសម្បើម។ លោកសិក្សានៅអាថែន តាំងតែនៅពីតូចម៉្លេះ លុះអាយុបាន២០ឆ្នាំ លោកក៏បានក្លាយជាសិស្សរបស់ សូក្រាត។

ឪពុករបស់លោក ប្លាតុង ឈ្មោះអារីស្តុន (Ariston) ជាម្ចាស់ទាសករនៅអេហ្សុីន (Agean) ដែលមានកំណើតក្នុងរាជវង្សកូដ(Codre)ដែលត្រូវជារាជវង្សចុងក្រោយនៅអាថែន។ ម្តាយរបស់លោក ឈ្មោះ ពៀរីហ្សូន (Peritione)កើតក្នុងត្រកូលអ្នកបង្កើតច្បាប់។

ក្រោយគ្រូរបស់ខ្លួន គឺលោក សូក្រាត ត្រូវគេកាត់ទោសប្រហារជីវិតទៅ ប្លាតុង បាននិរទេសខ្លួនចាញពីអាថែន ទៅរស់នៅក្រុងមេហ្កា ក្នុងតំបន់ភាគខាងត្បូង នៃប្រទេសអ៊ីតាលី ក្នុងឆ្នាំ៣៨៨ មុនគ្រិស្តសករាជ។ នៅទីនោះ ប្លាតុង ត្រូវបានព្រះអង្គដេនីសទី១ និងឪយ៉ុង ដែលត្រូវជាបងថ្លៃរបស់ព្រះអង្គដេនីស ចាប់ខ្លួនយកទៅឃុំ ដោយចោទប្រកាន់ថា ប្លាតុងបង្កឱ្យមានឥទ្ធិពលអាក្រក់ដល់នយោបាយពួកគេ។

ក្នុងរង្វង់ឆ្នាំ៣៨៧ មុនគ្រិស្តសករាជ គឺពេលដែលលោកប្លាតុង មានអាយុ៤០ឆ្នាំ លោកបានវិលត្រឡប់មកដល់ក្រុងអាថែនវិញ និងបង្កើតសាកលវិទ្យាល័យទស្សនវិជ្ជា នៅក្រៅទីក្រុង ហើយសាកលវិទ្យាល័យនោះប្រមូលផ្តុំទៅដោយក្រុមអ្នកខ្លាំងរបស់ក្រិកប្រហែល១០នាក់ ឈ្មោះថា Acedmus។ ពេលធ្វើការក្នុងសាកលវិទ្យាល័យដែលស្ថិតនៅកណ្តាលវាលនេះ ប្លាតុងបង្រៀនសិស្សជាច្រើន ដែលជាពួកមកពីពិភពក្រិកទាំងមូល (ក្នុងនោះក៏មានសិស្សប្រហែល១០នាក់ទៀត មកពីប្រទេសផ្សេង)។

មានការកត់ត្រាភាគច្រើននៃសំណេររបស់ប្លាតុង ជាពិសេសសំណេរឈ្មោះ Later dialogues ត្រូវបានយកទៅធ្វើជាឯកសារក្នុងការបង្រៀនសិស្សមុនគេ។ សាកលវិទ្យាល័យរបស់ប្លាតុង បាន

រកឃើញរបកគំហើយថ្មីៗច្រើនជាងការបង្រៀនរបស់លោកសូក្រាតដែលជាគ្រូរបស់ប្លាតុងទៅទៀត។ នេះក៏ព្រោះតែសូក្រាតមិនដែលបង្កើតសាលាហើយក៏មិនដែលរៀបចំការបង្រៀនល្អដូចនៅសាកលវិទ្យាល័យ របស់ប្លាតុងដែរ។

ប្លាតុងក៏ជាអ្នកនយោបាយម្នាក់ដែរក្នុងចំណោមអ្នកយោបាយទាំងឡាយ។ ចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់គាត់គឺផ្តោតទៅលើរដ្ឋ នយោបាយនិងច្បាប់ ដែលជាតុទាំងនេះ ជាកត្តាជុំរុញឱ្យគាត់ចាប់អារម្មណ៍ទៅលើប្រជាជន ចង់ឱ្យប្រជាជនមានភាពប្រសើរសម្បូរសប្បាយនិងសុភមង្គលព្រមទាំង ធ្វើឱ្យសង្គមទាំងមូលស្ថិតក្នុងស្ថេរភាពទាំងផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច ទាំងផ្នែកនយោបាយ។ល។ ប្លាតុងព្យាយាមដោះស្រាយរាល់បញ្ហាទាំងឡាយដែលគេតែងតែជួបប្រទះក្នុងរដ្ឋ ក្នុងសង្គម ក៏ដូចជាក្នុងជីវភាពរស់នៅផងដែរដោយប្រើវិធីមួយ គឺបង្កើតរដ្ឋគំរូ ដែលមានមេដឹកនាំប្រកបដោយគំនិតស្នេហាជាតិមានសុភវិនិច្ឆ័យ។ រដ្ឋគំរូនោះ លោកប្លាតុងបានធ្វើការប្រៀបធៀបរវាងទម្រង់គ្រប់គ្រងនយោបាយ ដែលមានលក្ខណៈមិនគ្រប់គ្រាន់ជាច្រើន ដូចជាទម្រង់សក្តិភូមិ (Timocracy) អណាធិបតេយ្យ (Oligarchy) និងប្រជាធិបតេយ្យ (Democracy)។ ទម្រង់ទាំង៣នេះគាត់ឱ្យឈ្មោះថាជាទម្រង់អាក្រក់ គ្មានស្ថេរភាព ហើយទីបំផុតក្លាយទៅជាទុជនាធិបតេយ្យ(Tyranny)។ អត្ថន័យរដ្ឋគំរូរបស់លោកប្លាតុង បានបង្ហាញឱ្យឃើញនូវភាពយុត្តិធម៌ ក្នុងការដឹកនាំដោយជ្រើសរើសយកទស្សនវិទូដ៏វៃឆ្លាតពីព្រោះចំណេះដឹងពិតប្រាកដនិងចិត្តសាងកុសលចំពោះអ្នកដទៃ មានតែនៅក្នុងជំពូកមនុស្សប្រភេទនេះទេ ដែលបានធ្វើសម្បទាន។ តួអង្គដែលតំណាងឱ្យរដ្ឋគំរូរបស់លោកប្លាតុង គឺអ្នកធ្វើការក្នុង Polis (ក្រុងក្រិចបុរាណ)[2]។

២. ២. របៀបដឹកនាំ៥ប្រភេទនិងមេរៀនជីវិត៣យ៉ាងរបស់ប្លាតុង

-អភិជនាធិបតេយ្យ (Aristoceacy)

របបនេះគឺការគ្រប់គ្រងមួយដែលដឹកនាំដោយមនុស្សដែលមានការអប់រំល្អដែលមានការគិតពិចារណាដោយប្រើប្រាស់ហេតុផលត្រឹមត្រូវ។ ក្នុងទ្រឹស្តីរបស់ប្លាតុង មនុស្សក្នុងវណ្ណៈអភិជនមានសមតុលរវាងចំណង់ ភាពតក្ក និងផ្លូវសាសនា។ សង្គមមួយនេះជាទូទៅដឹកនាំដោយមនុស្សដែលមានទស្សនវិជ្ជាខ្ពង់ខ្ពស់ ដែលចូលចិត្តចំណេះដឹងមានភាពឆ្លាតវៃ និងចង់រស់នៅប្រកបដោយជីវិតសាមញ្ញ។

-របបសក្តិភូមិ (Timocracy)

សង្គមមួយនេះកាត់បន្ថយគុណតម្លៃនៃភាពតក្ក ហើយផ្តោតទៅលើសារៈសំខាន់នៃចំណង់អំណាច និងជឿលើសាសនា។ ជាទូទៅមនុស្សដែល

[2] -https://bookmemoryblog.files.wordpress.com/2014/07/259-e19e95e19f92e19e9be19eb6e19e8fe19ebc1.pdf

មានចំណេះដឹង គុណធម៌មិនត្រូវគេឱ្យតម្លៃ ហើយមនុស្សម្នាក់ៗខិតខំដើម្បីតែអំណាចខ្លួនឯងដោយពួកគេមានលក្ខណៈកាចសាហាវចូលចិត្តធ្វើសង្គ្រាម។ ក្នុងសង្គមមួយនេះ ពលរដ្ឋម្នាក់ៗផ្តោតសំខាន់ទៅលើមាសប្រាក់ ការកម្សាន្ត ជាជាងការអប់រំ។

-គណាធិបតេយ្យ (Oligarchy)

ក្នុងសង្គមមួយនេះ ទ្រព្យសម្បត្តិត្រូវគេចាត់ទុកថាជាគ្រឿងជំរុញចិត្តដ៏សំខាន់បំផុត ដោយពួកគេឱ្យតម្លៃទៅលើអ្នកមានទ្រព្យសម្បត្តិ និងខ្ពើមរអើមអ្នកក្រីក្រ។ បើទោះបីជាសង្គមមួយនេះមានការខំប្រឹងប្រែងធ្វើការងារ ប៉ុន្តែពួកគេមានភាពអាត្មានិយម ដោយគ្រប់សកម្មភាពរបស់ពួកគេគឺដើម្បីតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន។ ការឱ្យតម្លៃទៅលើទ្រព្យសម្បត្តិកាន់តែច្រើន ធ្វើឱ្យមនុស្សបាត់បង់គុណធម៌។

-ប្រជាធិបតេយ្យ (Democracy)

លោកប្លាតុងមានជំនឿថារបបគ្រប់គ្រងគឺផ្តោតសំខាន់ទៅលើសេរីភាព។ លោកមានជំនឿថាតួនាទីរបស់អជ្ញាធរ និងច្បាប់ទាំងអស់គឺដើម្បីបម្រើសង្គម។ មនុស្សមានសិទ្ធិសេរីភាពក្នុងការធ្វើអ្វីដែលខ្លួនចង់ធ្វើដោយមិនចាំបាច់ឱនលំទោនចំពោះនរណាម្នាក់ឡើយ។ក្នុងសង្គមមួយនេះប្រជាធិបតេយ្យគឺផ្តល់សេរីភាពទៅដល់មនុស្សគ្រប់ៗ គ្នាស្មើៗគ្នាដោយមិនរើសអើង។

-របបផ្តាច់ការ/ទុជនាធិតេយ្យ (Tyranny)

បើយោងតាមទស្សនរបស់ប្លាតុង របបនេះបែងចែកជាបំណែកតូចៗដោយមានអ្នកគ្រប់គ្រងដោយជនផ្តាច់ការ ចូលចិត្តប្រើអំពើហិង្សា គ្មានតម្លាភាព។ សង្គមមួយនេះគឺបែងចែកហើយរបបគ្រប់គ្រងមួយនេះគឺចង់បានសេរីភាពប៉ុន្តែខ្វះច្បាប់គ្រប់គ្រង។ របបមួយនេះគឺគ្មានសីលធម៌ អាត្មានិយម និងគ្មានយុត្តិធម៌។

អ្នកអាចប្រៀបធៀបរបបគ្រប់គ្រងទាំងនេះទៅនឹងបរិយាកាសនយោបាយសព្វថ្ងៃនេះ។ អ្នកប្រាកដជាគិតថាការគ្រប់គ្រងបែបប្រជាធិបតេយ្យជាទម្រង់ដែលល្អជាងគេ។

មនុស្សម្នាក់ៗចង់បានទ្រព្យសម្បត្តិ ប៉ុន្តែអ្នកត្រូវសួរខ្លួនរបស់អ្នកថាវាមិនមែនជាអ្វីដែលសំខាន់បំផុតសម្រាប់ជីវិតរបស់អ្នកនោះទេ។ អ្នកត្រូវទុកចន្លោះសម្រាប់រឿងផ្សេងៗក្នុងជីវិតរបស់អ្នក ពេញចិត្តនឹងពិភពលោកដែលនៅជុំវិញអ្នក។ អ្នកអាចរៀននូវមេរៀនដ៏មានតម្លៃ៣យ៉ាងរបស់ប្លាតុង៖

-រៀនផ្តល់អាទិភាពដល់រឿងត្រឹមត្រូវ

មេរៀនដែលសំខាន់ដែលអ្នកត្រូវរៀននោះគឺអ្នកត្រូវស្វែងរកតុល្យភាពនូវរឿងដែលសំខាន់សម្រាប់អ្នក។ អ្នកអាចនឹងផុងខ្លួនទៅនឹងសកម្មភាពរាល់ថ្ងៃរបស់អ្នក និងមហិច្ឆតារបស់អ្នក។ អ្នកត្រូវប្រឹងធ្វើការដើម្បីរកប្រាក់ ប៉ុន្តែអ្នកត្រូវចាំថាលុយកាក់តែមួយមុខមិនមែនជារឿងចាំបាច់បំផុតនោះទេសម្រាប់អ្នក។ ដូចនេះ អ្នកត្រូវចេះឱ្យតម្លៃ និងផ្តល់អាទិភាពទៅរឿងដែលត្រឹមត្រូវសម្រាប់ជីវិតរបស់អ្នកផ្សេងៗទៀត។

-ចំណេះដឹងគឺសំខាន់

កុំឈប់រៀន ត្រូវស្វែងរកចំណេះដឹង។ មិនមែនអ្នកឈប់រៀននៅសាលា នោះអ្នកថាអ្នកនឹងមិនបន្តស្វែងរកចំណេះដឹងផ្សេងទៀតនោះទេ ហើយក៏មិនមែនជាការបញ្ចប់ការសិក្សារៀនសូត្ររបស់អ្នកនោះដែរ។ អ្នកត្រូវរៀនជំនាញថ្មី រៀនភាសា និងរៀនអំពីអ្វីគ្រប់យ៉ាងដែលអ្នកជួបរៀងរាល់ថ្ងៃ។

-ភ្ជាប់ខ្លួនអ្នកទៅកាន់អ្វីៗដែលនៅជុំវិញអ្នក

អ្នកអាចភ្ជាប់ព្រលឹងរបស់អ្នកទៅកាន់ពិភពជុំវិញខ្លួនអ្នកដោយការនៅស្ងៀមស្ងាត់ម្នាក់ឯង ធ្វើលំហាត់ប្រាណ និងចំណាយពេលជាមួយធម្មជាតិ។

២. ៣. ទស្សនៈសំខាន់ៗរបស់ប្លាតុង

ប្លាតុងបានបន្សល់ទុកនូវស្នាដៃជាសំណេរគិតជាសរុបចំនួន៣៦ ដោយក្នុងនោះ រួមមានទាំងសំណេរជាសៀវភៅ និងជាសំបុត្រ។ សៀវភៅភាគច្រើនលើសលុបរបស់ប្លាតុង គឺសរសេរក្នុងទម្រង់ជាកិច្ចសន្ទនា ហើយក្នុងកិច្ចសន្ទនាភាគច្រើន គឺមានសូក្រាតជាតួអង្គសំខាន់។

ជាទូទៅ សំណេរជាកិច្ចសន្ទនារបស់ប្លាតុងត្រូវបានគេបែងចែកចេញជាច្រើនក្រុម អាស្រ័យទៅតាមប្រធានបទ រួមមាន កិច្ចសន្ទនាដែលផ្តោតសំខាន់ទៅលើគោលគំនិតរបស់សូក្រាត កិច្ចសន្ទនាដែលផ្តោតទៅលើគោលគំនិតផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ប្លាតុងទាក់ទងទៅនឹងប្រធានបទដែលសូក្រាតធ្លាប់បង្រៀន ព្រមទាំងកិច្ចសន្ទនាទៅលើប្រធានបទផ្សេងៗជាច្រើនទៀត ដែលរាប់ចាប់តាំងពីការត្រិះរិះពិចារណា ស្តីពីទស្សនទាននៃ "សេចក្តីស្នេហា" អំពី "សុភមង្គល" អំពី "ព្រលឹងវិញ្ញាណ" រហូតទៅដល់ការជជែកពីទ្រឹស្តីធរណីមាត្ររបស់ពីតាហ្គ័រ ជាដើម។

នៅក្នុងចំណោមស្នាដៃអស់ទាំងនេះ ស្នាដៃដែលត្រូវបានគេស្គាល់ច្រើនជាងគេ ហើយដែលត្រូវបានគេលើកមកបង្រៀននៅតាមបណ្តាប្រទេសជាច្រើនរហូតមកទល់នឹងពេលបច្ចុប្បន្ននេះ គឺសៀវភៅដែលមានចំណងជើងជាភាសាបារាំងថា « La République » *ហើយដែលអ្នកខ្លះបកប្រែជាភាសាខ្មែរថា "សាធារណរដ្ឋ" ក៏ប៉ុន្តែ តាមការពិតគួរតែត្រូវបកប្រែថា "ស្តីអំពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ" ទើបត្រូវទៅតាមអត្ថន័យ។ សៀវភៅ "ស្តីអំពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ" នេះត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាស្នាដៃដំបូងបង្អស់នៅក្នុងប្រវត្តិនៃទស្សនវិជ្ជានយោបាយ។*

តាមទស្សនៈរបស់ប្លាតុង ដូចដែលមានសរសេរនៅក្នុងសៀវភៅ "ស្តីអំពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ" រដ្ឋមួយអាចគ្រប់គ្រងបានល្អ ឬមិនល្អ វាអាស្រ័យលើលក្ខណសម្បត្តិរបស់មេដឹកនាំ ជាជាងលើទម្រង់នៃរបបនយោបាយ។ ឬអាចនិយាយបានម្យ៉ាងទៀតថា រដ្ឋដែលគ្រប់គ្រងដោយរបបផ្តាច់ការ តែមានមេដឹកនាំប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត វាប្រសើរជាងរដ្ឋដែលគ្រប់គ្រងដោយរបបប្រជាធិបតេយ្យតែមានមេដឹកនាំអសមត្ថភាព។

ប្លាតុងបានធ្វើការត្រិះរិះពិចារណា ដោយប្រៀបធៀបគ្នា រវាងព្រលឹងរបស់ជាតិ និង បុគ្គល ដោយលោកធ្វើការបែងចែកជាឋានានុក្រមជាបីថ្នាក់ពីលើមកក្រោម គឺបុគ្គល មានក្បាលតំណាងឱ្យវិចារណញ្ញាណ បេះដូងដែលតំណាងឱ្យមនោសញ្ចេតនា ឬអារម្មណ៍ (កំហឹង ក្តីស្រឡាញ់ មោទនភាព និងភាពក្លាហាន...) និងក្រពះដែលតំណាងឱ្យចំណង់ផ្លូវកាយឬតណ្ហា។ ដូចគ្នាដែរ រដ្ឋមានប្រមុខដឹកនាំជាក្បាល កងទ័ពជាបេះដូង និងរាស្រ្តជាក្រពះ។ យោងតាមប្លាតុង បុគ្គលត្រូវយកវិចារណញ្ញាណធ្វើជាធំ គឺធំលើសមនោសញ្ចេតនា និងតណ្ហា ហើយដូចគ្នាដែរ ប្រមុខដឹកនាំរដ្ឋត្រូវមានអំណាចធំជាងគេ ត្រួតត្រាលើមន្រ្តី និងរាស្រ្ត ក៏ប៉ុន្តែ បុគ្គលដែលជាប្រមុខដឹកនាំរដ្ឋនេះត្រូវមានលក្ខណៈសម្បត្តិដ៏ចាំបាច់មួយ គឺត្រូវតែជាបុគ្គលដែលយកវិចារណញ្ញាណជាធំ និងជាមេដឹកនាំប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត។

នៅក្នុងសៀវភៅ "ស្តីអំពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ" ប្លាតុងសរសេរថា រដ្ឋដែលល្អបំផុត គឺរដ្ឋដែលមានមេដឹកនាំជាទស្សនវិទូ ឬ"ស្តេចទស្សនវិទូ" ពោលគឺគេមានជម្រើសពីរ ឬមួយ ត្រូវឱ្យទស្សនវិទូឡើងធ្វើជាមេដឹកនាំ ឬមួយត្រូវឱ្យអ្នកត្រូវធ្វើជាមេដឹកនាំខិតខំស្វែងរកចំណេះដឹងជាទស្សនវិទូ។

គោលគំនិតបែបនេះរបស់ប្លាតុង គឺវាផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងបទពិសោធន៍នៅក្នុងជីវិតផ្ទាល់ខ្លួនរបស់លោក។ ស្ទើរតែពេញក្នុងមួយជីវិតរបស់លោក ប្លាតុងបានកើត ធំដឹងក្តី និងរស់នៅ ក្នុងពេលដែលក្រិកកំពុងឆ្លងកាត់នូវកលយុគនយោបាយដ៏ធ្ងន់ធ្ងរទាំងនៅក្នុងអំឡុងសង្រ្គាម រវាងអាថែន និងស្ប៉ាត (សង្រ្គាមប៉េឡូប៉ូនែស) និងវិបត្តិនយោបាយនៅក្រោយសង្រ្គាម រហូតក្រោយមកនាំទៅរកការដួលរលំនៃអាណាចក្រក្រិកទាំងមូល។ នៅក្នុងអំឡុងពេលនោះ ប្លាតុងបានសង្កេតឃើញ និងឆ្លងកាត់នូវរឿងរ៉ាវជាច្រើន ដែលធ្វើឱ្យលោកមានការខកចិត្តចំពោះរបបដឹកនាំតាមបែបប្រជាធិបតេយ្យ។ គេមិនត្រូវភ្លេចទេថា នៅពេលនោះ អាថែនគ្រប់គ្រងដោយរបបប្រជាធិបតេយ្យដោយផ្ទាល់ ពោលគឺប្រជាជនដែលគ្រប់អាយុជានីតិជនចូលរួមដោយផ្ទាល់នៅក្នុងនយោបាយ តាមរយៈសភាអាថែន។ សភាប្រជាធិបតេយ្យនេះហើយ ដែលសម្រេចដាក់ទោសប្រហារជីវិតសូក្រាត ហើយដែលប្លាតុងយល់ថាជារឿងដ៏អយុត្តិធម៌បំផុត។

លើសពីនេះទៅទៀត ប្លាតុងដែលជាកូនចៅនៃត្រកូលអ្នកមានវណ្ណៈខ្ពង់ខ្ពស់ មានខ្សែបណ្តាញ និងស្គាល់អ្នកនយោបាយច្រើន ក៏បានសង្កេតឃើញផងដែរថា អ្នកនយោបាយអាថែនស្ទើរតែទាំងអស់នៅពេលនោះ ធ្វើអ្វីៗដើម្បីប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន និងប្រយោជន៍បក្សពួកច្រើនជាងប្រយោជន៍ប្រជាជន ហើយនយោបាយដែលពួកគេដាក់ចេញ គឺភាគច្រើនមានគោលដៅបន្តរក្សាអំណាច ជាជាងបម្រើផលប្រយោជន៍ពលរដ្ឋដែលជាម្ចាស់អំណាច។

បើយោងតាមប្លាតុង ឫសគល់នៃបញ្ហារបស់អាថែននេះ គឺរបបប្រជាធិបតេយ្យដោយផ្ទាល់ ដែលផ្តល់អំណាចទៅដល់ពលរដ្ឋគ្រប់រូប គ្រប់មជ្ឈដ្ឋាន ទាំងអ្នកចេះដឹងច្រើន អ្នកចេះដឹងតិច និងអ្នកគ្មានចំណេះដឹង ហើយអ្នកដែលគ្មានចំណេះដឹង ឬមានចំណេះដែរតែមិនត្រូវជំនាញនយោបាយ គឺងាយនឹងជឿទៅតាមការឃោសនាប្រជាភិថុតនៃមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល និងពួកអ្នកមានវណ្ណៈខ្ពង់ខ្ពស់។

តាមគោលគំនិតរបស់ប្លាតុង សង្គមមួយ ឬរដ្ឋមួយ គួរតែត្រូវធ្វើការបែងចែកមុខងារគ្នា ទៅតាមជំនាញ។ អ្នកពូកែខាងកាត់ខោអាវ ត្រូវធ្វើជាជាងកាត់ដេរ។ អ្នកចេះព្យាបាលជំងឺ ត្រូវធ្វើជាគ្រូពេទ្យ។ អ្នកពូកែច្បាំង ត្រូវធ្វើជាទាហាន។ល។ និង។ល។ នៅពីលើកំពូលបំផុត តួនាទីជាមេដឹកនាំរដ្ឋ ត្រូវប្រគល់ទៅឱ្យទស្សនវិទូ។

ប្លាតុងយល់ឃើញថា ទស្សនវិទូជាមេដឹកនាំល្អ ពីព្រោះ ទស្សនវិទូជាអ្នកដែលមានគតិបណ្ឌិត ហើយជាពិសេស គឺជាអ្នកដែលមិនស្រឡាញ់អំណាច។ ដូច្នេះ នៅពេលដែលទស្សនវិទូកាន់អំណាច គេយកអំណាចនេះទៅប្រើ ដើម្បីធ្វើអ្វីៗដែលជាប្រយោជន៍របស់ប្រជាជន ជាជាងប្រើអំណាចដើម្បីបន្តរក្សាអំណាច។ក៏ប៉ុន្តែ ប្លាតុងក៏យល់ឃើញផងដែរថា តាមធម្មជាតិពីកំណើតមក មនុស្សមិនប្រាកដថាមានគំនិតគិតគូរពីផលប្រយោជន៍រួមច្រើនជាងប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួននោះទេ។ ដូច្នេះ ដើម្បីសម្រិតសម្រាំងមនុស្ស (ទោះជាពលរដ្ឋធម្មតា ឬក៏អនាគតមេដឹកនាំប្រទេស) ឱ្យទៅជាមនុស្សល្អ ចេះគិតគូរដល់ផលប្រយោជន៍រួម គេត្រូវការជាចាំបាច់នូវវិធានការធំៗពីរ។ ទីមួយ គឺការអប់រំ ដើម្បីផ្តល់នូវចំណេះដឹង តម្រែតម្រង់មនុស្សឱ្យស្គាល់ពីផ្លូវល្អ។ ទីពីរ គឺច្បាប់ ដើម្បីចែងកំណត់ពីបម្រាម និងការដាក់ទោសដល់អ្នកដែលប្រព្រឹត្តអំពើអាក្រក់។ នៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលប្លាតុងបានចំណាយពេលមួយផ្នែកធំ នៅក្នុងសៀវភៅ "អំពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ" (La République) និងសៀវភៅមួយទៀត ដែលមានចំណងជើងថា "ច្បាប់" (ជាភាសាបារាំងថា« Les lois ») ជជែកអំពីការអប់រំ ដើម្បីហ្វឹកហ្វឺនអនាគតមេដឹកនាំឱ្យក្លាយទៅជាទស្សនវិទូ។ នៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងវិញ ប្លាតុងក៏បានចំណាយពេលច្រើនទៅលើការអប់រំនេះដែរ ជាពិសេស តាមរយៈការបង្កើតបណ្ឌិត្យសភា។

៣. អារីស្តូត (Aristote: ៣៨៤-៣២២ មុនគ.ស.)

៣. ១. ប្រវត្តិរបស់អារីស្តូត

អារីស្តូត កើតនៅឆ្នាំ៣៨៤មុនគ.ស. នៅប៉ែកខាងជើងប្រទេសក្រិក។ ខុសពីសូក្រាត និងប្លាតុង អារីស្តូតមិនមែនជាពលរដ្ឋរបស់អាថែននោះទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ អារីស្តូតមានទំនាក់ទំនងច្រើនជាមួយនឹងនគរម៉ាសេដ្វាន់ ដោយឪពុករបស់អារីស្តូតគឺជាគ្រូពេទ្យប្រចាំរាជវាំងម៉ាសេដ្វាន់ នៅក្នុងរជ្ជកាលនៃជីតារបស់អធិរាជអាឡិចសង់ឡឺក្រង់។ នៅក្នុងរយៈពេលរាប់សតវត្សរ៍ គោលគំនិតរបស់

អារីស្តូតត្រូវបានគេយកមកធ្វើជាមូលដ្ឋានគ្រឹះនៅក្នុងការសិក្សា នៅស្ទើរតែគ្រប់វិស័យ រាប់ចាប់តាំងពីទស្សនវិជ្ជា រហូតទៅដល់ផ្នែកតារាសាស្ត្រ តក្កវិទ្យា និងវិទ្យាសាស្ត្រទូទៅ។ អារីស្តូតធំដឹងក្តីឡើងជាកូនកំព្រា ដោយទាំងឪពុក និងទាំងម្តាយ បានស្លាប់ចោលតាំងពីអារីស្តូតនៅក្មេងនៅឡើយ។ នៅពេលមានអាយុ១៧ឆ្នាំ អារីស្តូតបានចាកចេញពីស្រុកកំណើត ហើយធ្វើដំណើរទៅកាន់ទីក្រុងអាថែន ដើម្បីចូលរៀននៅបណ្ឌិត្យសភា ដែលបង្កើតឡើងដោយប្លាតុង[3]។

អារីស្តូតបានចំណាយពេលប្រមាណជាង ២០ឆ្នាំ នៅបណ្ឌិត្យសភារបស់ប្លាតុង តាំងពីជាកូនសិស្ស រហូតក្លាយជាគ្រូ។ នៅពេលនោះ អារីស្តូតត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាសិស្សដ៏ឆ្នើមម្នាក់ ដែលមានទាំងការគោរពស្រឡាញ់ប្លាតុងដែលជាគ្រូ ហើយក្នុងពេលជាមួយគ្នា ក៏បានធ្វើការរិះគន់ច្រើនដែរទៅលើគោលគំនិតមួយចំនួនរបស់ប្លាតុង ដោយមិនមែនចេះតែរៀនតាម និងជឿងប់ងល់ទៅតាមរាល់សេចក្តីបង្រៀនរបស់គ្រូនោះទេ។

នៅឆ្នាំ៣៤៧មុនគ.ស. ប្លាតុងបានទទួលមរណភាព។ ផ្ទុយពីការរំពឹងទុកជាទូទៅតំណែងជានាយកគ្រប់គ្រងបណ្ឌិត្យសភារបស់ប្លាតុងមិនត្រូវបានផ្ទេរទៅឱ្យអារីស្តូតនោះទេ តែបែរជាត្រូវបានទៅក្មួយរបស់ប្លាតុងទៅវិញ។ គេមិនដឹងច្បាស់នោះទេ ពីហេតុផលដែលប្លាតុងមិនផ្ទេរការគ្រប់គ្រងបណ្ឌិត្យសភាទៅឱ្យអារីស្តូត ក៏ប៉ុន្តែគេគិតថា នេះប្រហែលជាមកពីអារីស្តូតមានទស្សនវិជ្ជាផ្ទុយពីប្លាតុង។
អារីស្តូតក៏បានចាកចេញពីអាថែនដោយប្រហែលជាមកពីមានការខកចិត្តនឹងការសម្រេចចិត្តរបស់ប្លាតុង ឬក៏ប្រហែលជា ដោយសារតែហេតុផលមួយទៀត គឺការរីកដុះដាលនៃចលនាប្រឆាំងនឹងម៉ាសេដ្វាន់ពីសំណាក់ពលរដ្ឋអាថែន ហើយគ្រួសាររបស់អារីស្តូត គឺជាអ្នកស្និទ្ធនឹងរាជវាំងម៉ាសេដ្វាន់។ អារីស្តូតបានទៅរស់នៅលើកោះមួយនៅជាប់នឹងព្រំដែនជាមួយនឹងប្រទេសតួកគីបច្ចុប្បន្នដោយនៅទីនោះ អារីស្តូតបានរៀបការ ហើយបានចំណាយពេលយ៉ាងច្រើនធ្វើការសិក្សាយ៉ាងលម្អិតទៅលើសត្វសមុទ្រ (ជីវសាស្ត្រសមុទ្រ) រហូតដល់ឆ្នាំ៣៤២មុនគ.ស. ទើបអារីស្តូតធ្វើដំណើរទៅកាន់នគរម៉ាសេដ្វាន់ ទៅតាមការកោះហៅរបស់ព្រះចៅហ្វីលីពទី២ ដើម្បីទៅបង្រៀនអាឡិចសង់ដែលជារាជបុត្រនិងជាអនាគតអធិរាជ។

ចាប់តាំងពីមានសង្គ្រាមហែកហួរគ្នាឯងក្រិកដែលធ្លាប់តែជាមហាអំណាចដ៏ធំមួយ ក៏ត្រូវធ្លាក់ចុះទន់ខ្សោយ ហើយបុរីរដ្ឋរបស់ក្រិកត្រូវដួលរលំម្តងមួយៗ ដោយត្រូវធ្លាក់ក្រោមការកាន់កាប់របស់មហាអំណាចថ្មីមួយទៀត គឺម៉ាសេដ្វាន់។

---

[3] -https://www.rfi.fr/km/ប្រវត្តិសាស្ត្រ-ទស្សនវិជ្ជា-ដំណើរជីវិត-អារីស្តូត-2018

អាថែនត្រូវធ្លាក់ក្រោមការកាន់កាប់របស់ម៉ាសេដ្វាន់នៅឆ្នាំ៣៣៨មុនគ.ស. ហើយ២ឆ្នាំក្រោយមកអាឡិចសង់ឡឺក្រង់បានឡើងគ្រងរាជ្យនៅម៉ាសេដ្វាន់ជំនួសព្រះចៅហ្វីលីព ទី២ជាបិតាដែលត្រូវគេលបធ្វើឃាត។ មួយឆ្នាំក្រោយការឡើងគ្រងរាជ្យរបស់អាឡិចសង់ឡឺក្រង់ នៅឆ្នាំ៣៣៥មុនគ.ស. អារីស្តូតបានធ្វើដំណើរត្រឡប់ទៅកាន់អាថែនវិញ ដោយបានបង្កើតសាលារៀនថ្មីមួយទៀត ប្រជែងជាមួយនឹងបណ្ឌិត្យសភារបស់ប្លាតុង។ សាលារៀនដែលអារីស្តូតទើបនឹងបង្កើតថ្មីនេះ មានកេរ្តិ៍ឈ្មោះល្បីល្បាញមិនចាញ់សាលារៀនរបស់ប្លាតុងនោះទេ ហើយសាលារៀនទាំងពីរនេះបានទាក់ទាញកូនសិស្សយ៉ាងច្រើនមកពីគ្រប់ទិសទី។ នៅទីបំផុតទៅអាថែន ថ្វីដ្បិតតែត្រូវរលំរលាយខាងនយោបាយ និងខាងយោធា ក៏ប៉ុន្តែ នៅតែមានកេរ្តិ៍ឈ្មោះជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃចំណេះដឹងដូចពីមុនដដែល។ សូម្បីតែម៉ាសេដ្វាន់ ដែលក្លាយជាអ្នកត្រួតត្រាអាថែន ប៉ុន្តែ ត្រូវស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលនៃវប្បធម៌របស់អាថែន ជាពិសេស គឺឥទ្ធិពលនៃទស្សនវិជ្ជាក្រិក ទៅលើអធិរាជអាឡិចសង់ឡឺក្រង់ តាមរយៈអារីស្តូតដែលជាគ្រូ។ នៅក្នុងចន្លោះពីឆ្នាំ៣៣៦មុនគ.ស. រហូតដល់ឆ្នាំ៣២៣មុនគ.ស. អធិរាជអាឡិចសង់ឡឺក្រង់បានធ្វើសង្គ្រាមវាតទីពង្រីកទឹកដីអាណាចក្រម៉ាសេដ្វាន់ ចាប់តាំងពីក្រិក ឆ្លងកាត់តាមអាណាចក្រពែរ្ស និងមេសូប៉ូតាមី រហូតទៅដល់ឥណ្ឌា ហើយអាណាចក្ររបស់អាឡិចសង់ឡឺក្រង់រីកសាយភាយទៅដល់ទីណា វប្បធម៌ក្រិកក៏រីកសាយភាយទៅដល់ទីនោះដែរ។

នៅឆ្នាំ៣២៣មុនគ.ស. អធិរាជអាឡិចសង់ឡឺក្រង់ចូលទិវង្គត ហើយអំណាចរបស់ម៉ាសេដ្វាន់ក៏ចាប់ផ្តើមរង្គោះរង្គើ។ នៅអាថែនវិញ ចលនាប្រឆាំងនឹងម៉ាសេដ្វាន់ក៏ចាប់ផ្តើមកក្រើកឡើងវិញ ហើយអារីស្តូតដែលតាំងពីដើមមកត្រូវគេចាត់ទុកថាជាអ្នកស្និទ្ធនឹងអាឡិចសង់ឡឺក្រង់ ក៏ត្រូវក្លាយជាចំណុចស៊ីបនៃការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញពីសំណាក់ពួកអាថែន។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយការចូលទិវង្គតរបស់អធិរាជអាឡិចសង់ឡឺក្រង់ អារីស្តូតក៏ត្រូវបានអាជ្ញាធរអាថែនធ្វើការចោទប្រកាន់ពីបទប្រមាថសាសនា ហើយអារីស្តូតក៏ត្រូវប្រឈមមុខនឹងជោគវាសនាដូចជាសូក្រាតដែរ។ ក៏ប៉ុន្តែ ខុសពីសូក្រាត អារីស្តូតបានរត់គេចខ្លួនដោយមិនសុខចិត្តរង់ចាំទទួលយកការជំនុំជម្រះនិងទោសប្រហារជីវិត ពីអាជ្ញាធរអាថែននោះទេ។ ចំពោះសូក្រាត ការណ៍ដែលលោកមិនរត់គេចខ្លួន គឺដោយសារតែលោកប្រកាន់ខ្ជាប់តាមទស្សនវិជ្ជារបស់លោកដែលថាពលរដ្ឋនៃរដ្ឋមួយមានករណីយកិច្ចគោរពតាមច្បាប់របស់រដ្ឋនោះ បើទោះបីជាច្បាប់នោះមានភាពអយុត្តិធម៌យ៉ាងណាក៏ដោយ។ បើគេគិតតាមគោលការណ៍នេះ ការរត់គេចខ្លួនរបស់អារីស្តូតមិនមែនជាទង្វើផ្ទុយនឹងទស្សនវិជ្ជារបស់សូក្រាតនោះទេ ពីព្រោះថាអារីស្តូតថ្វីដ្បិតតែបានចំណាយពេលភាគច្រើនក្នុងជីវិត រស់នៅ រៀនសូត្រ និងបង្រៀន នៅអាថែន តែអារីស្តូត

មិនមែនជាពលរដ្ឋអាថែននោះទេ ហើយអ្នកស្រុកអាថែនក៏មិនទទួលយកអារីស្តូតជាជនរួមជាតិរបស់ពួកគេនោះដែរ។ ដូច្នេះ គេអាចនិយាយបានថា អារីស្តូតមិនមានកាតព្វកិច្ចដាច់ខាតត្រូវគោរពតាមច្បាប់និងការសម្រេចរបស់សភាអាថែន ដូចសូក្រាតនោះទេ។

អារីស្តូតបានអះអាងថា ការណ៍ដែលលោករត់គេចខ្លួនពីការកាត់ទោស គឺ "ដើម្បីបញ្ចៀសកុំឱ្យអ្នកស្រុកអាថែនប្រព្រឹត្តបាបកម្មផ្ទួនៗគ្នាប្រឆាំងនឹងទស្សនវិជ្ជា" ដោយលោកចង់សំដៅលើ "បាបកម្ម" ដែលពួកគេធ្វើទៅលើសូក្រាតម្តងរួចទៅហើយកាលពីលើកមុនៗ អារីស្តូតបានទទួលមរណភាពនៅឆ្នាំ៣២២មុនគ.ស. ដោយជំងឺ ដោយនៅពេលនោះអារីស្តូតមានវ័យ៦២ឆ្នាំ។

៣.២. ទស្សនៈរបស់អារីស្តូតពាក់ព័ន្ធនឹងនយោបាយ

លោកអារីស្តូតមានការចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំងទៅលើបញ្ហានយោបាយដោយលោកបានពោលថា "វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ គឺជាកិច្ចការរបស់រដ្ឋឬសង្គម" ។ តាមគំនិតអារីស្តូត រដ្ឋគឺជាសង្គម។ ហើយរដ្ឋកើតឡើងដោយសារតែពលរដ្ឋរួមផ្តុំគ្នាជាច្រើន។ តាមគំនិតអារីស្តូត " មនុស្សលោក គឺជាសត្វចេះធ្វើនយោបាយពីធម្មជាតិមក ដែលជាលក្ខណៈវិសេសរបស់មនុស្ស ហើយលក្ខណៈវិសេសមួយទៀត គឺមនុស្សព្យាយាមរស់នៅក្នុងសង្គមរួមទាំងអស់គ្នា ពោលគឺរស់នៅក្នុងរដ្ឋតែមួយ" ។ តាមទស្សនៈរបស់អារីស្តូត " រដ្ឋកើតឡើងដោយសារតែហេតុផលចាំបាច់ គឺធ្វើយ៉ាងណាឱ្យជីវិតរស់នៅរបស់ពលរដ្ឋមានភាពប្រសើរជាងមុនៗ មានតែនៅមជ្ឈមណ្ឌលខាងក្នុងរដ្ឋទេដែលបង្កលក្ខខណ្ឌល្អៗឱ្យមនុស្សរស់នៅក្នុងភាពសុខដុមរមនានិងសុភមង្គល ពីព្រោះភាពយុត្តិធម៌និងសិទ្ធិដែលបានបម្រើផលប្រយោជន៍ឱ្យប្រជាពលរដ្ឋគ្រប់រូប មានតែនៅក្នុងរដ្ឋប៉ុណ្ណោះ" ។

លោកអារីស្តូត ជាសិស្សម្នាក់ ក្នុងចំណោមសិស្សជាច្រើនរបស់ប្លាតុង។ភាពខុសគ្នារបស់អារីស្តូតទៅនឹងលោកគ្រូរបស់ខ្លួន គឺមកពីប្រភពមូលដ្ឋាននៃទស្សនវិជ្ជាផ្សេងៗគ្នា ដែលជាមូលហេតុធ្វើឱ្យគំនិតនយោបាយរបស់មហាទស្សនវិទូទាំងពីរនេះក៏មិនដូចគ្នាដែរ។

អារីស្តូត បានបង្ហាញនូវរបបនយោបាយនិងទម្រង់គ្រប់គ្រងរដ្ឋ ដែលស្ថិតនៅក្នុងការកំណត់និងការបែងចែកប្រភេទទាំងពីរផ្សេងពីគ្នានៃរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋគំរូ ។

រដ្ឋគំរូទី១ អារីស្តូត ចាប់អារម្មណ៍ទៅនឹងរដ្ឋគំរូ ដែលមានលក្ខណៈខុសពីគេទាំងអស់ ។ រដ្ឋគំរូបានផ្តល់ការបំពេញជូនសង្គមនូវស្ថេរភាពយូរអង្វែងជាអតិបរមា រដ្ឋបែបនេះសម្រាប់អារីស្តូត ជារដ្ឋគំរូនៅក្នុងការអនុវត្តនយោបាយ។ អារីស្តូតបានគិតថា " Polity ជារបបនយោបាយគំរូព្រោះនៅក្នុងរបបនេះ អំណាចស្ថិតនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងដោយវណ្ណៈកណ្តាល"។ តាមទស្សនៈរបស់អារីស្តូត Polity

គឺចំពោះរដ្ឋណាដែលដឹកនាំប្រកបដោយគតិវិញ្ញូ និងភាពទទួលខុសត្រូវចំពោះសកម្មភាពរបស់ខ្លួន ហើយអំណាចស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់មនុស្សភាគច្រើន។

រដ្ឋគំរូទី២ អារីស្តូត បានឱ្យតម្លៃដោយគិតថាប្រសើរបំផុត ចំពោះទស្សនៈប្រកបដោយសីលធម៌នៅក្នុងរបបដែលនៅទីនោះប្រជាពលរដ្ឋ ប្រឹងប្រែងដើម្បីបានទទួលនូវកិត្តិយសនិងគុណធម៌នៅក្នុងជីវិត។ រចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋដែលល្អបំផុតគឺជាអង្គការមួយដែលផ្តល់នូវលទ្ធភាពដល់មនុស្សដើម្បីរស់ក្នុងភាពរុងរឿង និងសុភមង្គល។ រដ្ឋគំរូអារីស្តូត បានចាប់អារម្មណ៍ជាខ្លាំងចំពោះស្ថានភាពខាងក្រៅនៃអត្ថិភាពរបស់រដ្ឋ ជាបឋមគឺចំនួនប្រជាពលរដ្ឋ ស្ថានភាពរស់នៅជាមួយនឹងការឧបត្ថម្ភគ្រប់បែបយ៉ាង និងស្ថានភាពទឹកដី ដើម្បីការពារនិងទប់ទល់សត្រូវឈ្លានពាន។ តាមទស្សនៈរបស់អារីស្តូត ដែលបានចារនៅក្នុងរបបនយោបាយបានឱ្យយើងដឹងថាក្នុងចំណោមប្រជាជនត្រូវបានបែងចែកចេញពួកសិប្បករនិងឈ្មួញព្រោះក្នុងកិច្ចការជីវិតរបស់គេមិនឆ្លើយតបទៅនឹងគុណធម៌ទេ ដើម្បីមានតួនាទីជាពលរដ្ឋចំតួ គឺមានតែពួកកសិករទេ ។ ប្រជាពលរដ្ឋទាំងអស់ត្រូវតែចូលរួមជួយគ្នាទៅវិញទៅមកក្នុងសកម្មភាពនិងគ្រប់មធ្យោបាយទាំងអស់ ដែលជាកិច្ចការកសិកម្ម ក្នុងសង្គម។ អារីស្តូតបានគិតថា " នៅក្នុងរដ្ឋគំរូត្រូវតែបែងចែកដីធ្លី ជាសម្បត្តិរួម និងជាសម្បត្តិឯកជន" ។ ចំពោះដីរួម អារីស្តូតបានគិតថា "ត្រូវតែបែងចែកជាពីរផ្នែក។ ប្រាក់ចំណូលដែលបានមកពីចំណែកមួយក្នុងចំណោមនេះ ត្រូវគេប្រើសម្រាប់សេចក្តីត្រូវការនៅក្នុងសាសនា រីឯចំណែកទីពីរ គឺសម្រាប់មូលនិធិសង្គម" ។

ដូច្នេះ ភាពខុសគ្នាជាមូលដ្ឋាននៃទស្សនៈទាននយោបាយរបស់អារីស្តូត និងប្លាតុង ស្ថិតនៅត្រង់ថា អារីស្តូតមានទស្សនៈផ្ទុយនឹងលោកគ្រូរបស់ខ្លួនត្រង់កន្លែងតថភាពនិងលក្ខណៈជាគំរូដែលបានកំណត់តម្លៃនិងទិសដៅជាក្រឹត្យក្រមចំពោះការស្រាវជ្រាវបញ្ហានយោបាយ។ រដ្ឋគំរូរបស់អារីស្តូតអាចកើតឡើងបានអាស្រ័យកត្តាពីរយ៉ាង កត្តាទីមួយ គឺស្មេរភាព និងកត្តាទីពីរ គឺក្រមសីលធម៌។ ដូច្នេះ សម្រាប់អារីស្តូត មានរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋគំរូពីរយ៉ាង។ ម្យ៉ាង គឺរដ្ឋដែលគិតគូរដល់ប្រយោជន៍រួមនៃវណ្ណៈកណ្តាលជាអតិបរមា ម្យ៉ាងទៀត គឺរចនាសម្ព័ន្ធសំដៅទៅលើគោលការណ៍បុគ្គលិកភាពដែលជាមនុស្សប្រកាន់ខ្ជាប់នូវគុណធម៌ ដែលជាទិសដៅនយោបាយសង្គមដ៏សំខាន់បំផុត ជាពិសេសគឺនយោបាយទំនាក់ទំនងគ្នា របស់ប្រជាជនដែលរស់នៅក្នុងរដ្ឋ។ និយាយអំពីរដ្ឋ អារីស្តូតបានបង្ហាញថា " មនុស្ស គឺជាសត្វចេះធ្វើនយោបាយពីធម្មជាតិ ហើយដឹកនាំខ្លួន ការប្រឹងប្រែងជាសភាវគតិ ដើម្បីរស់នៅជាមួយគ្នា រីឯការរីកចម្រើនសង្គមគឺចេញពីគ្រួសារ ទៅជាសង្គមនិងសង្គមទៅជារដ្ឋ"។

បើតាមទស្សនៈរបស់អារីស្តូត ដែលបាននិយាយនៅក្នុងស្នាដៃនៃនយោបាយ គឺរដ្ឋបើតាម

លក្ខណៈធម្មជាតិរបស់ខ្លួននាំមុខបុគ្គលពីព្រោះលក្ខណៈធម្មជាតិរបស់រដ្ឋមានទីតាំងនៅមុនលក្ខណៈធម្មជាតិរបស់គ្រួសារ និងបុគ្គល។ កត្តាចាំបាច់ ដើម្បីឱ្យរដ្ឋនាំមុខបុគ្គលតាមអារីស្តូតថា"រដ្ឋត្រូវបង្កលក្ខណៈល្អប្រសើរ សម្រាប់ជីវិតពលរដ្ឋ។មានតែនៅក្នុងរដ្ឋទេទើបមនុស្សអាចមានការជឿនលឿនពីព្រោះរដ្ឋនាំមកនូវយុត្តិធម៌ និងសីលធម៌ ដែលបម្រើផលប្រយោជន៍រួមរបស់ប្រជាជន"។ ត្រង់នេះ អារីស្តូត បាននិយាយអំពីរដ្ឋ ដូចជាការចុះកិច្ចព្រមព្រៀងសង្គមរបស់ប្រជាពលរដ្ឋដែលជាទស្សនទាន នៃការកកើតសង្គមពលរដ្ឋ និងនីតិរដ្ឋ។ ថ្វីបើអារីស្តូត ពុំបានបែងចែក ឱ្យដាច់រវាងរដ្ឋ និងសង្គមពលរដ្ឋ យ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏អារីស្តូត បាននិយាយថា" រដ្ឋត្រូវតែធ្ចុះបញ្ចាំងនូវផលប្រយោជន៍របស់ប្រជាពលរដ្ឋ"។ នៅក្នុងទ្រឹស្តីរបស់អារីស្តូត ក៏ដូចជានៅក្នុងទ្រឹស្តីរបស់ប្លាតុងដែរ មានបង្កប់នូវលក្ខណៈផ្តាច់ការនិយម។ មនុស្សគឺជាផ្នែកមួយរបស់រដ្ឋ ផលប្រយោជន៍បុគ្គល មិនត្រូវធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់ផលប្រយោជន៍រួម ។ នៅក្នុងការវាយតម្លៃរបស់អារីស្តូត ពលរដ្ឋ គឺជាផ្នែកមួយនៃនយោបាយរួម។ អារីស្តូត បានហៅពាក្យថា ពលរដ្ឋ គឺជាមនុស្សដែលមានសេរីភាព ប៉ុន្តែសេរីភាពមានអត្ថន័យត្រឹមតែពាក្យផ្ទុយនឹងទាសភាពប្រជាពលរដ្ឋ មិនមែនជាទាសករទេ គ្មាននរណាដឹកនាំគេទេ។ ពលរដ្ឋធ្វើការងារ តែជាយោធា និងការងារទាក់ទង នឹងតុលាការ រីឯការងារធ្វើស្រែចម្ការ និងផលិតកម្ម គឺជាការងារទាសករ ។ អារីស្តូត បានកំណត់គោលការណ៍របស់អភិជនាធិបតេយ្យ គឺគុណធម៌។ គោលដៅរបស់អភិជនាធិបតេយ្យ គឺទ្រព្យសម្បត្តិ។ គោលដៅរបស់ប្រជាធិបតេយ្យ គឺសេរីភាព។ គឺមានតែ Polity ទេ ដែលចាត់ទុកដូចជាទម្រង់គ្រប់គ្រងរដ្ឋគំរូ មានអំណោយផលល្អ ហើយរបបនយោបាយគំរូ ដ៏ល្អបង្ខំទៅដោយសារជាតុបីយ៉ាងខាងលើនេះ។ របបនយោបាយអភិជនាធិបតេយ្យត្រឹមត្រូវពិតប្រាកដ គឺនៅពេលណាមានការដឹកនាំល្អ បានបង្រួបបង្រួមប្រយោជន៍ទាំងអ្នកមាន ទាំងអ្នកក្រ។ វណ្ណៈកណ្តាល ដែលកំណត់មុខមាត់របស់ Polity គឺស្ថិតនៅចន្លោះរវាងអ្នកមាននិងអ្នកក្រ ហើយថែមទាំងជួយថែរក្សាសង្គម ឱ្យមានស្ថេរភាព និងគ្មានព្រឹត្តិការណ៍បដិវត្តន៍ ដូច្នេះហើយរបបនេះ គឺជារបបដ៏ល្អ រក្សាមិនឱ្យមានចលាចល អស្ថេរភាព ដែលអារីស្តូតបានចាត់ទុកថា ជាទម្រង់គ្រប់គ្រងរដ្ឋគំរូ ត្រឹមត្រូវសម្រាប់ជម្រើសរបស់អ្នកដឹកនាំ។

អារីស្តូត បានបន្សល់ទុកនូវស្នាដៃ ជាសំណេររហូតដល់ទៅប្រមាណជា២០០ ហើយស្នាដៃអស់ទាំងនេះ ត្រូវបានរក្សាទុកនៅក្នុងបណ្ណាល័យនៃសាលារៀនរបស់អារីស្តូតដែលត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាបណ្ណាល័យដ៏ធំជាងគេបង្អស់នៅលើពិភពលោក នៅក្នុងសម័យកាលនោះ។ នៅក្នុងចំណោមស្នាដៃរបស់អារីស្តូតទាំង២០០នេះ មានតែប្រមាណ៣១ប៉ុណ្ណោះដែលសេសសល់ មកទល់នឹងសម័យកាលបច្ចុប្បន្ន ហើយក្នុងចំណោម

នោះ ភាគច្រើនលើសលុបគឺជាកំណត់ត្រាផ្ទាល់ខ្លួនដែលអារីស្តូត តាក់តែងឡើងសម្រាប់ការបង្រៀននៅសាលាជាជាងជាសៀវភៅឬឯកសារសម្រាប់ផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈ។

អារីស្តូត បានធ្វើការបែងចែកចំណេះដឹងទៅតាមផ្នែកផ្សេងៗគ្នា រួមមានចំណេះដឹងខាងផ្នែកសីលធម៌ នយោបាយ គណិតវិទ្យា ជីវវិទ្យា។ល។ និង។ល។ ហើយទ្រឹស្តីរបស់អារីស្តូតក៏មានលក្ខណៈទូលំទូលាយគ្របដណ្តប់ទៅលើស្ទើរតែគ្រប់ផ្នែកផងដែរ ចាប់តាំងពីទស្សនវិជ្ជា នយោបាយ សីលធម៌ សិល្បៈ និកំណាព្យរហូតដល់ខាងផ្នែកវេជ្ជសាស្ត្រ ជីវវិទ្យា តក្កវិទ្យា និងវិទ្យាសាស្ត្រទូទៅគឺគណិតវិទ្យា និងរូបវិទ្យា។

ទាក់ទងនឹងទស្សនវិជ្ជានយោបាយគេអាចរកឃើញនូវគោលគំនិតសំខាន់ៗរបស់ អារីស្តូត នៅក្នុងសៀវភៅដែលមានចំណងជើងថា"នយោបាយ" (ឬជាភាសាបារាំង (La Politique)។ ជាទូទៅគេសង្កេតឃើញមានសម្តីមួយឃ្លារបស់អារីស្តូតដែលមាននៅក្នុងសៀវភៅនេះហើយដែលត្រូវបានគេលើកយកមកនិយាយញឹកញាប់ជាងគេ រហូតមកទល់នឹងពេលបច្ចុប្បន្ន គឺឃ្លាជាភាសាបារាំងថា «L'homme est un animal politique» ដែលមានន័យជារួមថា ធម្មជាតិរបស់មនុស្សគឺ ត្រូវផ្សារភ្ជាប់ដោយមិនអាចកាត់ផ្តាច់បានពីនយោបាយ ហើយ"នយោបាយ"នៅត្រង់កន្លែងនេះគឺ សំដៅលើនយោបាយក្នុងន័យទូលាយពោលគឺ សំដៅទៅលើជីវិតជាសហគមន៍ឬរដ្ឋ។ យោងតាម អារីស្តូត មនុស្សមិនអាចរស់នៅតែម្នាក់ឯងបាននោះទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ មនុស្សគ្រប់រូបសុទ្ធតែត្រូវការគ្នាទៅវិញទៅមក ហើយមនុស្សចាំបាច់ត្រូវតែរស់នៅក្នុង ទម្រង់ជាសមូហភាព ឬសហគមន៍ ហើយ ទម្រង់ដើមបំផុតនៃសហគមន៍នេះគឺគ្រួសារ។ គ្រួសារប្រមូលផ្តុំគ្នា បង្កើតទៅជាភូមិហើយភូមិប្រមូលផ្តុំគ្នាបង្កើតទៅជាបុរី ឬរដ្ឋ។ សម្រាប់អារីស្តូត ការប្រមូលផ្តុំគ្នារបស់មនុស្សក្នុងទម្រង់ជាគ្រួសារមាលក្ខណៈជាធម្មជាតិយ៉ាងណា ការប្រមូលផ្តុំគ្នារបស់មនុស្សក្នុងទម្រង់ជាបុរី ឬរដ្ឋក៏មានលក្ខណៈធម្មជាតិ យ៉ាងនោះដែរ។ ដូច្នេះ និយាយជារួមមកវិញ ការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធជារដ្ឋដែលមានប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងនយោបាយ មានច្បាប់មានរដ្ឋាភិបាល និងមានមេដឹកនាំ គឺជាធម្មជាតិរបស់មនុស្ស។ដោយសារតែមនុស្សមានធម្មជាតិផ្សារភ្ជាប់ដោយមិនអាចកាត់ផ្តាច់បានពីនយោបាយ ដូច្នេះ អារីស្តូតយល់ឃើញថា វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ គឺ ជាចំណេះដឹងដ៏សំខាន់ជាងគេបង្អស់ ដែលប្រជាជនគ្រប់រូបត្រូវតែរៀន។

ទាក់ទងនឹងរបៀបគ្រប់គ្រងរដ្ឋវិញ អារីស្តូតក៏មិនខុសពីសូក្រាតនិងប្លាតុងដែរ សុទ្ធតែមានគោលគំនិតប្រឆាំងនឹងរបបប្រជាធិបតេយ្យ គឺប្រជាធិបតេយ្យដោយផ្ទាល់ តាមបែបអាថែននៅក្នុងសម័យនោះ។ ទស្សនវិទូសំខាន់ៗទាំងបីរូបនេះសុទ្ធតែមានការយល់ឃើញដូចគ្នាថារបបប្រជាធិបតេយ្យដោយផ្ទាល់ដែល ពលរដ្ឋគ្រប់រូបមាន

អំណាចដោយផ្ទាល់នៅក្នុងសភាបែបនោះវាបង្កើតឱ្យទៅជាអនាធិបតេយ្យទៅវិញ។

អារីស្តូត មានការយល់ឃើញដូចប្លាតុង ថា របបនយោបាយដ៏ប្រសើរជាងគេបង្អស់គឺ របបនយោបាយដែលអំណាចទាំងអស់ប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងដៃមនុស្សតែម្នាក់ ហើយមេដឹកនាំនេះគឺជាទស្សនវិទូដែលនៅក្នុងសៀវភៅ "ស្តីពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ" (La République) *ប្លាតុងបានហៅថា "ស្តេច-ទស្សនវិទូ"។ បើនិយាយឱ្យងាយស្តាប់គេអាចហៅរបបដឹកនាំបែបនេះបានម្យ៉ាងទៀតថាជារបបរាជានិយមដែលមានស្តេចប្រកបដោយទសពិធរាជធម៌។ ក៏ប៉ុន្តែ ខុសពីប្លាតុង អារីស្តូតយល់ឃើញថា របបនយោបាយបែបនេះ គឺមានតែនៅលើក្រដាសឬមានតែនៅក្នុងការស្រមើស្រមៃតែប៉ុណ្ណោះ។ រីឯនៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងវិញ គេកម្រនឹងរកបានណាស់ "ស្តេច-ទស្សនវិទូ" ដោយទស្សនវិទូមិនបានឡើងធ្វើស្តេច រីឯអ្នកបានធ្វើស្តេចមិនមែនជាទស្សនវិទូ។*

ជាងនេះទៅទៀត អារីស្តូត យល់ឃើញថា របបនយោបាយតាមបែប "ស្តេច-ទស្សនវិទូ" របស់ប្លាតុងនេះ គឺជារបបនយោបាយមួយ ដែលមានហានិភ័យខ្ពស់ ពីព្រោះថានៅពេលដែលអំណាចត្រូវប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងដៃបុគ្គលតែម្នាក់ ហើយបុគ្គលនោះមិនមែនជាអ្នកដឹកនាំប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត វាងាយនឹងត្រូវប្រែក្លាយទៅជារបបផ្តាច់ការឃោរឃៅដែលមេដឹកនាំយកអំណាចទៅប្រើប្រាស់ដើម្បីតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន ហើយជិះជាន់អ្នកទន់ខ្សោយ។ នៅពេលនោះរបបនយោបាយ "ស្តេច-ទស្សនវិទូ" ដែលជារបបដឹកនាំដ៏ល្អបំផុតនោះត្រូវប្រែក្លាយទៅជារបបផ្តាច់ការឃោរឃៅ ដែលជារបបដឹកនាំដ៏អាក្រក់បំផុតទៅវិញ។

ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាអារីស្តូតយល់ថា រវាងរបបនយោបាយមួយដែលពោរពេញដោយភាពអនាធិបតេយ្យ(ប្រជាធិបតេយ្យដោយផ្ទាល់) និងរបបនយោបាយមួយទៀតដែលល្អឥតខ្ចោះតែមិនអាច យកទៅអនុវត្តជាក់ស្តែង ("ស្តេច-ទស្សនវិទូ") គេអាចមានជម្រើសកណ្តាលមួយគឺការដឹកនាំដោយមនុស្សមួយក្រុមតូច ដោយមនុស្សមួយក្រុមតូចនេះ ទទួលបាននូវការព្រមព្រៀងនិងការប្រគល់សិទ្ធិអំណាច ពីប្រជាជនទូទៅ ហើយអ្វីៗត្រូវប្រព្រឹត្តទៅនៅក្នុងក្របខណ្ឌនៃច្បាប់កំពូលមួយដែលមានចែងកំណត់ទាំងអំពីសិទ្ធិអំណាចនិងការទទួលខុសត្រូវរបស់មេដឹកនាំ និងទាំងអំពីសិទ្ធិនិងកាតព្វកិច្ចរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ។ គោលគំនិតនេះគឺជាចំណុចចាប់ផ្តើមមួយដែលក្រោយមកបានវិវត្តទៅជារបបប្រជាធិបតេយ្យ តាមរយៈតំណាងដូចដែលគេយកមកអនុវត្តជាទូទៅនៅក្នុងសម័យកាលបច្ចុប្បន្នដោយ "ច្បាប់កំពូល" ដែល អារីស្តូត បានលើកឡើងនោះគឺ "រដ្ឋធម្មនុញ្ញ"។

៣.៣... ទស្សនៈសំខាន់ៗរបស់អារីស្តូត

-អ្នកគឺជាអ្វីដែលអ្នកធ្វើជាប្រចាំថ្ងៃ។ ភាពល្អឥតខ្ចោះមិនមែនជាសកម្មភាពទេ តែវាជាទម្លាប់។

-សេចក្តីស្រលាញ់កើតចេញពីដួងព្រលឹងតែមួយដែលស្ថិតក្នុងរូបកាយពីរ។

-ភាពរីករាយគឺស្ថិតនៅលើអ្នក។

-អ្នកដែលដឹងឆ្លើ ចំណែកអ្នកដែលយល់បង្រៀន។

-មនុស្សម្នាក់ៗអាចខឹងក្រោធបាន វាជារឿងងាយស្រួលនោះទេ។ ប៉ុន្តែ ការខឹងជាមួយមនុស្សត្រឹមត្រូវ នៅពេលត្រឹមត្រូវ ក្នុងគោលបំណងត្រឹមត្រូវ និងក្នុងវិធីត្រឹមត្រូវ មិនងាយស្រួលនោះឡើយ។

-អំណាចនៃខួរក្បាលគឺជាភាពចាំបាច់សម្រាប់ជីវិត។

-ឫសគល់នៃការអប់រំគឺល្វីងជូរចត់ ប៉ុន្តែផ្លែរបស់វាគឺផ្អែមត្រជាក់។

-មនុស្សមានលក្ខណៈល្អប្រពៃជាងសត្វណាៗទាំងអស់ ប៉ុន្តែបើមិនមានច្បាប់និងយុត្តិធម៌នោះទេ មនុស្សគឺមានភាពអាក្រក់ ឃោឃៅ ព្រៃផ្សៃជួរជាតិជាងសត្វណាៗទាំងអស់។

-តាមធម្មជាតិ មនុស្សគ្រប់រូបសុទ្ធតែចង់បានចំណេះដឹង។

-ការស្គាល់ខ្លួនឯងគឺជាពន្លកនៃគតិបណ្ឌិត។

-ការអប់រំតែខួរក្បាលដោយមិនអប់រំបេះដូងគឺមិនមែនជាការអប់រំឡើយ។

-នៅពេលអ្នកកាន់តែចេះ នោះអ្នកនឹងកាន់តែដឹងថាអ្នកមិនចេះ។

គន្ថនិទ្ទេស

១-កាន អ៊ីនហ្គីន និងក្រុមអ្នកប្រែសម្រួល៖ វចនានុក្រមទស្សនវិជ្ជាអក្សហ្វ័ដ ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់វិទ្យាស្ថាន Magga, ភ្នំពេញ ២០២០។

២-ជួន ណាត៖ វចនានុក្រមខ្មែរ ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់វិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ។

៣-រស់ ចន្ទ្រាបុត្រ៖ សូក្រាត ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់សារព័ត៌មានមហាជន ១៩៧២។

៤-សុខ សុត្ថាល៖ មហាទស្សនវិទូ និងទស្សនវិជ្ជាក្នុងលោក ឆ្នាំ១៩៧១។

៥-https://bookmemoryblog.files.wordpress.com/2014/07/259-e19e95e19f92e19e9be19eb6e19e8fe19ebc1.pdf

៦-https://en.wikipedia.org/wiki/Aristotle

៧-https://www.rfi.fr/km/ប្រវត្តិសាស្ត្រ-ទស្សនវិជ្ជា-ដំណើរជីវិត-អារីស្តូត-2018